

31 Mart 2019

Mahalli İdareler Genel Seçimleri

Bağımsız Seçim İzleme Platformu

01.01.2019 - 27.03.2019 sürecini kapsayan

Ara Raporu

Eşit Haklar için İzleme Derneği
Association for Monitoring Equal Rights

Kısaltmalar

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DSP	Demokratik Sol Parti
ESHİD	Eşit Haklar için İzleme Derneği
EYT	Emeklilikte Yaşa Takılanlar
HDP	Halkların Demokratik Partisi
İHD	İnsan Hakları Derneği
KA.DER	Kadın Adayları Destekleme Derneği
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
LGBTİ+	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İnterseks
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
OHAL	Olağanüstü Hal
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SEÇSİS	Seçim Bilişim Sistemi
SP	Saadet Partisi
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

Raporun Genel Çerçevesi

Uluslararası insan hakları standartları, demokratik ve adil seçimler için bir dizi temel kriter içermektedir. Kriterler evrensel ya da bölgesel sözleşmelerde güvence altına alınan, ülke yönetimine katılım ve siyasal hakların hukuki çerçevesini ortaya koyar. Evrensel ve eşit oy hakkına dayalı periyodik seçimler, ayrımcılığa maruz kalmadan herkes için aday olma hakkı, gizli oy kullanma ve şeffaf sayım, adil ve hilesiz seçim ve seçmenlerin iradesini özgürce ifade edebilmesi demokratik seçimler için asgari standartlardır.

Demokratik seçimler için düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğü hakkı, barışçıl toplanma hakkı, seyahat özgürlüğü, etkili hukuki yollara başvuru hakkı, erişilebilir bilgi alma hakkı ve ayrımcılığa uğramama hakkının güvence altında olması ve etkili olarak kullanılabilmesi gereklidir. Bu haklar seçimler bakımından, seçim kampanya dönemlerinde ek önem kazanan haklardır.

Raporumuz 31 Mart 2019 tarihinde yapılacak Mahalli İdareler Genel Seçimleri'nin kampanya dönemini kapsamaktadır. Rapordaki veriler seçim sürecinin resmi başlangıç tarihi olan 1 Ocak 2019 tarihinden 27 Mart 2019 tarihine kadar geçen yaklaşık üç aylık sürede medya taramaları, bilgi edinme başvuruları, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) kararlarının insan hakları perspektifi ve uluslararası standartlara göre analizine dayanmaktadır.

Raporumuzdaki veriler ulaşılabildiğimiz verilerdir. Türkiye'de bilgiye erişimin giderek zorlaşması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle raporun tüm durumları yansıttığı ileri sürülemez.

Bağımsız Seçim İzleme Platformu

Farklı alanlarda çalışan yerel sivil toplum örgütlerinden (STÖ) oluşan Bağımsız Seçim İzleme Platformu, 2011 Haziran Genel Seçimlerden itibaren Türkiye'de gerçekleştirilen bütün seçimleri izlemiş ve raporlamıştır. Platform, önceki seçimlerde olduğu gibi seçme ve seçilme hakkına ilişkin uluslararası standartlar çerçevesinde geliştirilmiş olan izleme ve değerlendirme çerçevesini kullanarak 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri'ni de izleyecektir. Seçim izleme çalışmamız; seçme/seçilme hakkının dezavantajlı gruplar (engelliler, okuma yazma bilmeyenler, Türkçe bilmeyen seçmenler, sığınma evlerindeki kadınlar, LGBTİ+'lar, mevsimlik işçiler ve etnik kökeni ve inancı farklı gruplar) tarafından özgürce kullanılıp kullanılmadığını tespit etmeyi, tüm seçim sürecinin uluslararası standartlara ve ulusal mevzuata uygunluğunu belirlemeyi hedeflemektedir. Seçim izleme uzun bir sürece yayılmıştır; bu süreç seçmen kayıtlarının oluşturulması, aday kayıtları, seçim kampanyası süreci, seçmen eğitimi ve farkındalık çalışmaları, seçim günü ve seçim sonrası itiraz süreçlerini kapsamıştır. Bağımsız Seçim İzleme Platformu medya izlemesi yaparak, seçim kampanya faaliyetlerine yönelik engelleme ve saldırı verilerini toplar; seçimin adil ve güvenli koşullarda yapılmasına engel oluşturabilecek hukuki zeminin analizini yaparak yasal değişiklikleri ve YSK kararlarını analiz eder.

Platformu oluşturan sivil toplum örgütleri YSK'nın ayrımcılık içeren kararları ya da dezavantajlı grupların seçme ve seçilme hakkı konusunda YSK ve diğer ulusal mekanizmalara başvurular yapmaktadır.¹

---

¹ Bknz. YSK Kararlarının Analizi.

Platform ayrıca dünyanın birçok ülkesinde sivil toplum örgütlerine tanınmış bir hak olan Bağımsız Seçim Gözlemciliği statüsünün Türkiye’de de tanınması için çaba göstermektedir. Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) ve İnsan Hakları Derneği (İHD) her seçim öncesi YSK’ya bağımsız gözlemcilik için başvuru yapmakta ancak bu başvurular seçim mevzuatı gerekçe gösterilerek reddedilmektedir.

Seçim Atmosferi

31 Mart Mahalli İdareler Genel Seçimleri hem olağanüstü hal (OHAL) sonrası hem de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile yapılacak ilk seçim olacaktır. Türkiye bu seçime önemli oranda darbe girişimi sonrası şekillenmiş bir toplumsal ve siyasal ortamda gitmektedir. OHAL koşulları altında 24 Haziran 2018’de gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri sürecinde şekillenen siyasal ittifaklar; Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı, yasaların izin vermemesi nedeniyle resmi ittifak haline gelememiş ancak 31 Mart seçimleri için aynı siyasal aktörlerin işbirliği ile devam etmiştir. İşbirliği yapan siyasi partiler belirli illerde aday çıkarmama ve ittifakın diğer partisinin adayını destekleme politikası ile ittifakları devam ettirmişlerdir.

Seçimler, demokratik standartlar ve hukuk devleti normları bakımından OHAL sonrasında hiçbir gelişme yaşanmamış, basın ve ifade özgürlüğüne ilişkin sorunların devam ettiği ve demokratik reformların yapılmaması sebebiyle Avrupa Birliği ile yürütülen müzakere sürecinin neredeyse bitme noktasına geldiği bir süreçte yapılmaktadır. Siyasetin dili etik ilkeler ve değerlerin dışında şekillenmiş, hayatın her alanında toplumsal kutuplaşmanın izlerini görmek mümkün olmuştur. Hemen hiçbir problemin toplumsal uzlaşma ile çözülemediği bir ortamda seçim kampanyası dönemi yaşanmıştır. Kampanya döneminin siyasal mesajları üzerinden yapılacak bir değerlendirmeden ülkede bir yerel seçim yapılacağı sonucunu çıkarmak oldukça zor olmuştur.

Seçim sürecinde dikkat çeken bir başka konu ise “kayyum” uygulamasıdır. Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan’ın, partisinin yerel seçim stratejisinin tartışıldığı Kızılcahamam kampında, HDP’li belediyelere yönelik “Bu seçimlerde, teröre bulaşmış olanlar sandıktan çıkarsa, kayyum tayinleriyle yolumuza devam edeceğiz” ifadelerinde bulunmuştur. 2014 yılında yapılan yerel seçimlerde seçimleri kazanarak belediye başkanı seçilen 3’ü büyükşehir ve 10’u il olmak üzere toplam 94 belediye başkanı haklarında İçişleri Bakanlığı tarafından başlatılan “terör veya terör örgütlerine yardım ve yataklık suçlaması” üzerine görevden alınmış ve yerlerine kayyum atanmıştır. Yine 2014 yılında belediye başkanı seçilen 4’ü büyükşehir, 2’si il belediye başkanı toplam 6 belediye başkanı partilerinden gelen talep üzerine görevlerinden istifa etmiştir. İstifa eden ve görevden alınan büyükşehir belediye başkanlarının toplam sayısı 7’dir. Bu iller İstanbul, Ankara, Balıkesir, Bursa, Diyarbakır, Mardin ve Van’dır.

Seçimler için Yasal Çerçeve

Türkiye mevzuatında seçme/seçilme hakkı ve seçimlerle ilgili temel yasal çerçeve temel olarak Anayasa’da yer almaktadır. “Seçme, seçilme ve siyasal faaliyette bulunma hakları” başlıklı 67. maddede vatandaşların seçme ve seçilme hakkı güvence altına alınmıştır. Buna göre, “seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır”. “18 yaşını doldurmuş her Türk vatandaşı seçme ve seçilme hakkına sahiptir.” Oy kullanma hakkına “silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler” bakımından kısıtlama getirilmiştir.

Anayasa'daki çerçeve YSK kararlarının yargı denetimine açık olmaması dışında uluslararası standartlarla uyumludur. Ancak seçimlere ilişkin diğer mevzuatta standartlarla uyuşmayan birçok hüküm bulunmaktadır. Yerel seçimlerle ilgili uyumsuzluklar olarak, seçmen kütüklerinin oluşturulmasında sığınma evlerinde yaşayan kadınların ve evsiz yurttaşların oy kullanma hakkının ortadan kaldırılması, ayırt etme yetisi dahi ölçülmeden zihinsel engelli seçmenlerin seçme hakkının yok sayılması, alternatif oy kullanma yöntemlerinin bulunmaması, valiliklere tanınan yetkiler, seçimlerin bağımsız gözleme açık olmaması bu uyumsuzluklardan bazılarıdır.

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen milletvekilliği ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önce, Türkiye'de seçimlere dair kapsamlı mevzuat değişikliğine gidilmiştir. Söz konusu değişikliklerin ayrıntılı incelemesi platformumuz tarafından yayınlanan daha önceki raporlarda yapılmıştır.² Bu raporun konusu olan 31 Mart Mahalli İdareler Genel Seçimleri'nin de bahsettiğimiz değişiklikler çerçevesinde gerçekleştirildiğinin altını çizmek gerekmektedir.

Söz konusu değişikliklerden biri 30.11.2017 tarihinde YSK'nın Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun'un kabul edilmesi iken, TBMM, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na değişiklikler getiren 7102 sayılı yasayı 13 Mart 2018 tarihinde kabul etmiştir.

7102 sayılı yasayla getirilen tüm değişiklikler bu raporda incelenmeyecektir ancak güncel bir tartışma alanı olan seçim sandıklarının birleştirilmesi konusuna kısaca değinmekte fayda vardır. Söz konusu Yasa'nın 2. maddesiyle 298 sayılı Yasa'nın 14. maddesinde değişiklikler yapılmıştır. YSK'nın görev ve yetkilerinin tanımlandığı maddedeki değişikliklerle vali veya il seçim kurulu başkanına, seçim güvenliği gerekçesiyle oy sandıklarının birleştirilmesini teklif etme yetkisi verilmiştir. Her ne kadar bu yetki seçim güvenliği gerekçesine bağlanmış olsa da güvenliğe ilişkin kriterler belirlenmemiş, sandık birleştirme için mesafe sınırı konmamış, seçmenlerin birleştirilen sandıklara ilişkin bilgilendirilme yöntemleri ve sandıklara erişimi ile ilgili kamu yükümlülükleri belirlenmemiştir. Yasada bu yetkinin keyfi kullanımı riskine karşı hiçbir yaptırım da öngörülmemiştir. İçişleri Bakanlığı, yani hükümet yetkilisi, tarafından atanan valilere oy sandıkları ile ilgili verilen yetkinin keyfi kullanımı, seçim adaletini negatif olarak etkilemesi mümkündür. Oy sandıklarının yerinin değiştirilmesi sandıklara erişimde sorunlara neden olabilir. Aynı zamanda bu uygulama seçmenlerin fiziksel güvenliği yanında psikolojik baskı altında bırakılmalarına da yol açabilir.

YSK Kararlarının Analizi

İzleme çalışmasında YSK'nın 31 Mart Mahalli İdareler Genel Seçimleri'yle ilgili olarak aldığı kararlar insan hakları normlarına uygunluğu bakımından değerlendirilmiştir. Ancak YSK kararlarının tümünün Resmi Gazete veya YSK web sitesinde yayınlanmaması nedeniyle sınırlı sayıda karar incelenebilmiştir. Yine il ve ilçe seçim kurulları kararları vatandaşlar açısından erişilemez durumdadır. İl ve ilçe seçim kurulları seçmenleri ilgilendiren önemli kararlar alma yetkisine sahip olmasına karşın, kararlar ancak medyada haber olması durumunda vatandaşlar tarafından bilinir olmuştur.

---

² Bağımsız Seçim İzleme Platformu, "24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimi Ara Raporu" <http://www.esithaklar.org/ara-rapor-24-haziran-2018-ara-rapor/>

İncelenen YSK kararlarından bir kısmının hak ihlali ya da ayrımcılık oluşturduğu kanaatine ulaşılmıştır. Bu kararların bir kısmı YSK üyelerinin muhalefet şerhleri ile alınmış ve kamuoyunda da tartışmalara neden olmuştur.

Kurul'un 19 Aralık 2018 tarihli 1119 sayılı kararı ise seçim propagandası ve yasaklarına dairdir. Söz konusu karara genel olarak bakıldığında eşitlikçi ve tarafsız bir düzenleme yapıldığı gözlemlenmiştir. Tüm siyasi partilerin ve bağımsız adayların fırsat eşitliğinden yararlanmasına ve hükümette olan siyasi parti ya da önceki belediye başkanı ve partisi de dahil olmak üzere kimseye ayrıcalık tanınmamasına dikkat edildiği görülmektedir. Ancak seçim propaganda ve yasakları konusunda 21 Mart - 30 Mart arası denetim yetkisi ilçe seçim kurullarına verilmiş olsa da 21 Mart öncesi mülki amirler yetkilendirilmiştir. Benzer şekilde yasaklarla ilgili işlem yapma yetkisi de 10 Ocak - 28 Şubat tarihlerinde mülki amirlere verilmiştir. Belli bir süreç için de olsa seçime ilişkin bir takım yetkilerin hükümetin dolayısıyla da seçime katılan partinin atadığı bürokratlara verilmesi seçimlerin tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşürme potansiyeli oluşturmuştur.

28 Aralık 2018 tarihli seçmen kütüklerinin güncelleştirilmesine ilişkin usul ve esasları belirleyen 1134 sayılı YSK kararı 298 sayılı Yasa'nın seçmen kütükleri ile ilgili düzenlemeleri içeren 33. ve 34. maddelerine atıf yapmakta fakat evsizlerin ve sığınma evlerinde yaşayan kadınların oy kullanabilmelerine ilişkin yeni bir düzenleme içermemektedir.

ESHİD tarafından YSK'ya seçmen kütüklerinin adrese dayalı nüfus kayıt sistemi üzerinden oluşturulmasının evsizler açısından seçme hakkını ortadan kaldırdığını ve ayrımcılığa yol açtığını ve işbu ayrımcılığın ortadan kaldırılması için evsizlerin oy kullanmalarını sağlayacak bir düzenlemenin yapılması talebiyle başvuru yapılmıştır ve fakat ESHİD'in başvurusu YSK tarafından verilen 18.01.2019 tarihli 182 No.'lu kararla reddedilmiştir.

YSK'nın yine 28 Aralık tarihli olan 1133 sayılı tutuklu ve taksirli suçlardan hüküm giymiş kişilerin oy kullanma usul ve esasları hakkındaki kararı asıl tartışmalara yol açan ve seçme hakkının kullanımını engelleyen bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. YSK daha önceki karar ve uygulamaların aksine bir karar oluşturmuştur. Kurul ilgili mevzuatta ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu veya taksirli suçlardan hükümlülerin seçme haklarını nasıl kullanacaklarına ilişkin açık ve istisnai bir düzenleme bulunmadığından bahisle tüm seçmenler için uygulanan ve genel düzenlemeler içeren 298 sayılı Kanun ile 2972 sayılı Kanundaki ilgili hükümlerin dikkate alınacağını belirtmiş ve 298 sayılı Yasa'nın 86/ 5 maddesine atıf yapmıştır. Buna göre, *"bir seçmen, hangi seçim çevresinin seçmeni ise ancak o seçim çevresinde yapılan seçimler için oy kullanabilecektir"*. Ayrıca 33. maddede belirtildiği üzere seçmen kütüğü adres kayıt sistemindeki yerleşim yeri adres bilgileri esas alınarak düzenlenecektir. YSK'ya göre, bu itibarla Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ya da taksirli suçlardan hükümlülerin oy verme yetkisinin de yerleşim yeri adreslerine göre belirlenmesi gerekmektedir. Haliyle burada Anayasa'ya ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) aykırı bir durum ve bir kısım tutuklu ve taksirli suçtan hüküm giymiş kişi bakımından ciddi bir hak ihlali ve ayrımcılık ortaya çıkmıştır. Çünkü YSK kararında da belirtildiği gibi, kesinleşen seçmen kütüklerinde kaydı bulunmayan taksirli suçlardan hükümlüler ve tutukluların, daha sonra tutuklu seçmen listesine kayıtlarının yapılması mümkün değildir. *"Bu itibarla, 28 Mart 2019 Perşembe gününe kadar tutuklanıp ceza infaz kurumuna konulan tutuklular ile taksirli suçlardan hükümlüler, şayet daha önce ceza infaz kurumunun bulunduğu yer seçmen kütüğünde kayıtlı"*

değillirse listeye dâhil edilemez ve oy kullandırılmaz.” Bu durum başka bir ceza infaz kurumundan nakledilmiş tutuklu ve hükümlüler için de geçerli olacaktır.

YSK'nın söz konusu kararı oy birliğiyle alınmamış ve karşı oy kullanan Kurul üyeleri de benzer kaygıları dile getirmişlerdir. Başkan vekili ve iki üyenin karşı oy yazısında belirttikleri gibi, “haklarında Türk Ceza Kanunu'nun 53 üncü maddesinde düzenlenen hak yoksunluklarının uygulanma imkânı olmayan taksirli suçlardan hüküm giyenler ile tutuklular, seçme ve seçilme haklarına sahiptirler. Taksirli suçlardan hüküm giyenler ile tutuklular, bulunacakları ceza infaz kurumlarını kendileri belirleme imkânına sahip değillerdir. Kalacakları ceza infaz kurumları, Adalet Bakanlığının idarî kararı ile belirlenmektedir. Taksirli suçlardan hüküm giyenler ile tutuklu seçmenlerin, kayıtlı olduğu adres ile ceza infaz kurumunun farklı olduğu illerde hiçbir seçim türü için oy kullanamayacaklarına karar vermek, Anayasa tarafından güvence altına alınmış ve bir temel hak olarak düzenlenmiş bulunan seçme hakkının özüne müdahale anlamını taşıyacaktır.”

Söz konusu YSK kararıyla ilgili göz önüne alınması gereken Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Söyler/Türkiye kararından³ kısaca bahsetmek gerekmektedir. Mahkeme bu kararında Türkiye aleyhine Sözleşme Ek Protokolü'nün 3. maddesinin ihlal edildiğine kanaat getirmiştir. Türkiye'de cezaevindeki mahkûmlarının oy kullanma haklarına getirilen kısıtlamaların katı ve geniş kapsamlı olduğu ve sadece kasıtlı ya da taksirli suç işlemeye göre bir ayırım yapılmasının hakların yeterince korunduğu, özlere zarar gelmediği veya etkinliklerini yitirmelerine yol açacak bir durumun söz konusu olmadığı sonucuna varmak için yeterli olmadığı kanısına varılmıştır. Mahkemeye göre “kişiyi oy kullanma hakkından mahrum eden söz konusu katı tedbire her durumda başvurulmaması, ve ayrıca orantılılık ilkesi doğrultusunda, uygulanan yaptırım ile kişinin davranışları ve içinde bulunduğu koşullar arasında algılanabilir ve yeterli ölçüde bir bağlantı olması gerekir”. AİHM'in kasıtlı bir suçtan hüküm giymiş başvuruyla ilgili yaptığı söz konusu belirlemelerin henüz daha hüküm giymemiş ve taksirli suçlardan hüküm giymiş kişiler bakımından evleviyetle uygulanabileceği kanaatindeyiz. Bu nedenle YSK'nın ilgili kararı AİHM içtihatlarına ve Sözleşme Ek Protokolü'nün 3. maddesine de aykırıdır.

Ayrımcılığa yol açan bir diğer YSK kararı da 2 Ocak 2019 tarihli 3 sayılı karardır. Bu karar 298 sayılı Yasa'nın 14. maddesinin 17. bendindeki seyyar sandık düzenlemesi ile ilgilidir. Yasa gereğince hastalığı veya engeli nedeniyle yatağa bağımlı olan bütün seçmenler muhtarlık seçimleri hariç yapılacak seçimlerde seyyar sandıklarda oy kullanma hakkına sahiptir. Ancak YSK konuyla ilgili aldığı kararda bu haktan sadece il ve ilçe merkezlerinde ikamet yatağa bağımlı seçmenlerin yararlanabileceğine belde ve köylerde yaşayan yatağa bağımlı seçmenlerin bu haktan yararlanamayacağına karar vermiştir. YSK bu kararı ile kanunda olmayan bir sınırlama getirerek belde ve köylerde yaşayan yatağa bağımlı seçmenler açısından ayrımcılık yapmıştır. Bu durum hem 298 sayılı Kanun'a hem de temel hukuk ilkesi olan kanun önünde eşitlik ilkesine, Anayasa'ya ve Birleşmiş Milletler (BM) Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 29. maddesine de aykırıdır.

ESHİD, hastalığı ve engeli nedeniyle yatağa bağımlı olan seçmenlerden sadece il/ilçe merkezlerinde yaşayan hasta ve engellilere seyyar sandıklara kayıt olma ve oy kullanma hakkı tanınmasının, belde ve köylerde yaşayan engelli ve hasta seçmenler bakımından bu hakkın yok sayılmasının doğrudan ayrımcılık oluşturduğu, dolayısıyla da bu hakkın bütün yatağa bağımlı seçmenlere tanınması talebiyle

³ Söyler/Türkiye, 17 Eylül 2013, Başvuru No: 29411/07.

YSK'ya başvuru yapmıştır. Ancak başvuru YSK tarafından 18.01.2019/181 No.'lu karar ile reddedilmiştir. YSK ret kararına gerekçe olarak ilk aldığı kararı göstermiştir.

ESHİD bu ayrımcılığın önlenmesi için tavsiye kararı oluşturulması talebiyle Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK/Ombudsmanlık) ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na (TİHEK) da başvuru yapmıştır. Ancak bu başvurular ilgili kurumlar tarafından da Anayasa gereğince YSK kararlarının kesin olması ve YSK kararları aleyhine başka bir organa başvurulamayacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.

Engelsiz Erişim Derneği tarafından 11 Aralık 2018 tarihinde yapılan başvuru görme engelli vatandaşların gizli ve erişilebilir oy kullanabilmesi için erişilebilir formatta oy pusulası sağlanmasıyla ilgilidir. Bu kapsamda Dernek 16 Nisan 2017 ve 24 Haziran 2018 seçimlerini örnek göstererek, 31 Mart yerel seçimlerinde de oy pusulası şablonlarının kullanımı için ilke kararı alınmasını, YSK'nın uygun göreceği sayıda şablon bastırarak, sandık kurullarına ve görme engelli vatandaşlara dağıtmasını, Kurul tarafından şablonların basım ve dağıtım talebi uygun görülmezse de kendilerinin hazırlayacağı şablonlarla oy kullanmalarının kabul edilmesini talep etmiştir.

YSK söz konusu başvuruya ilgili 12 Aralık 2018 tarihinde karar vermiş ve görme engelli vatandaşların yanlarında getirecekleri şablonlarla oy kullanabileceklerini belirtmiştir. Ancak Kurul 298 sayılı Yasa'nın görme engelli kişilerin bir akrabaları, akrabaları yoksa herhangi bir seçmen yardımıyla oy kullanabileceğinin belirtildiği, 93. maddesi ile 90. maddeye atıf yapmış ve bizzat YSK tarafından şablon bastırılması ve ilgililere dağıtılması talebini reddetmiştir.

Her ne kadar YSK görme engelli vatandaşların kendi şablonlarını kullanabileceğini hüküm altına almışsa da söz konusu karar ciddi bir hak ihlali oluşturmaktadır ve yasaya aykırıdır. Çünkü Anayasa'nın 79. maddesinde seçimlerin genel yönetim ve denetim yetkisi YSK'ya verilmiş, 7062 sayılı Yasa'nın 6. maddesinin g bendinde engelli vatandaşların oy kullanmalarını sağlayacak her türlü tedbiri alma görevinin YSK'da olduğu belirtilmiştir. Anayasa'nın 90. maddesine göre Türkiye iç hukukunun bir parçası olan sözleşmelerden biri de BM Engelli Hakları Sözleşmesi'dir. Sözleşmeye göre, engelli bireylerin toplumsal ve siyasal yaşama katılımının tesisi konusunda taraf devletlerin hem negatif hem pozitif yükümlülükleri vardır. 29. maddede engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere, siyasal ve kamusal yaşama etkin şekilde ve tam katılımının, seçim usullerinin, tesislerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir, anlaşılması ve kullanılmasının kolay olmasının, seçimlerde ve referandumlarda baskıya uğramadan, gizli oy kullanarak, uygun olan yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasının kolaylaştırılmasının sağlanmasının gerekliliği hüküm altına alınmıştır. Sözleşmeye göre engelli bireylerin gizli ve erişilebilir oy kullanabilmesi adına taraf devletler bizzat sorumludur, gereken koşul ve araçları sağlamak devletin yükümlülüğüdür. 12 Aralık 2018 tarihli YSK kararı bu çerçevede gerek uluslararası mevzuata, gerekse de iç hukuka aykırıdır. Bu aykırılığın önüne geçmek adına YSK tarafından tüm sandık kurullarına veya görme engelli vatandaşlara söz konusu şablonların dağıtılması gerekmektedir. Böylece ihtiyaç duyan herkesi şablonlara erişebilmesi sağlanmış olacak ve görme engelli seçmenlerin haklarının ihlal edilmesi riski ortadan kalkacaktır.

ESHİD'in YSK'ya yaptığı bir diğer başvuru da işitme engelli seçmenler ile okuma- yazma bilmeyen ve Türkçe bilmeyen seçmenlerle ilgilidir. YSK tarafından 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri'nde Türkçe bilmeyen seçmenlere yönelik alınan "*tercüman vasıtasıyla oy verme işleminin açıklaması*" kararı ile kazanılmış olan hakkın 31 Mart 2019 yerel seçimleri için YSK tarafından yayınlanan 138 ve 138/ II sayılı

genelgelerde yer almaması ile ilgilidir. Bu çerçevede ESHİD, YSK'ya başvuru yaparak "tercüman vasıtasıyla oy verme işleminin açıklanması" hakkının 138 ve 138/II sayılı YSK genelgelerine eklenmesini talep etmiştir. 22 Ocak 2019 tarihli başvuruya cevaben YSK 26 Aralık 2018 tarihli 2018/ 1129 sayılı kararıyla yayınlanan 138 sayılı genelgenin 31. maddesini aynen karara geçirerek, kanun ve genelgelere uygun şekilde oy verme işleminin yapılacağını ve bu yüzden tercüman sağlanması talebinin reddedildiğini 24 Ocak 2019 tarihli kararı ile belirtmiştir. Söz konusu karar gerekçesiz olmasının yanı sıra Anayasa'nın seçme ve seçilme hakkıyla YSK yetki ve görevlerini düzenleyen maddelerine, uluslararası insan hakları sözleşmelerine aykırılık teşkil etmektedir.

YSK'ya bilgi edinme başvurusu yapılarak 1040 sayılı kararın hangi nedenle 138 ve 138-II sayılı Genelgelerde yer almadığı, kurulun Türkçe bilmeyen seçmenlere oylarını nasıl kullanacakları bilgisini hangi yöntemle anlatacağı ve Anayasal kurumlar olan Ombudsmanlık ve TİHEK'in bu konudaki tavsiye kararlarına niçin uyulmadığı sorulmuştur. Verilen cevap ise aşağıdaki şekildedir:

"Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 79 ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 14. maddelerinde, Yüksek Seçim Kurulunun görev ve yetkileri sayılmıştır. Sayılan bu görev ve yetkiler arasında danışma niteliğinde görüş bildirme görev ve yükümlülüğü yoktur."

Konuyla ilgili yapılan bir diğer bilgi edinme başvurusunda ise Yurtiçi kayıtlı seçmenler içinde okuma yazma ve Türkçe bilmeyen seçmen sayısı ve bu seçmenler için seçmen eğitiminin yapılıp yapılmayacağı ve yapılacak ise hangi dillerde olacağı sorulmuştur. Verilen cevap aşağıdaki şekildedir:

"SEÇSİS'de (Seçim Bilişim Sisteminde) okuma yazma ve Türkçe bilmeyen seçmenlerin bilgisi bulunmamaktadır. Seçimlere ilişkin olarak seçmenlerin bilgilendirilmesi amacıyla Başkanlığımızca Türkçe dilinde afişler hazırlanarak ilgili kurum ve kuruluşlara dağıtımı yapılmak üzere seçim kurulu başkanlıklarına gönderilmiş ve ayrıca her seçim döneminde hazırlanan kamu spotları, tanıtım videoları, karekodlu afiş ve broşürlere ilişkin materyaller Başkanlığımızın www.ysk.gov.tr adresinden yayınlanarak tüm kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır."

ESHİD'in Türkiye'deki insan hakları uygulamalarını ve ayrımcılığın izlenmesi için kurulmuş bir dernek olarak seçimleri izlemek amacıyla yaptığı bağımsız gözlemcilik başvurusu da YSK tarafından reddedilmiştir. 18 Ocak 2019 tarihli ve 183 No.'lu kararında YSK, 298 sayılı Yasa'ya göre siyasi partiler dışında STÖ'lerin gözlemci olamayacağı gerekçesi sunulmuş ve Dernek üyelerinin ancak seçmen olarak sayımları izleyebilecekleri belirtilmiştir. Demokrasinin tesisi, seçimlerin Anayasa'da belirtilen ilkeler çerçevesinde serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılması bakımından STÖ'lerin denetimi son derece önemlidir. Bağımsız gözlemciler kanalıyla seçimler sırasında gerçekleştirilecek hak ihlallerinin gözlemlenmesi ve raporlanması mümkün olacaktır.

Seçmen Kütükleri

Seçmen kütüklerinin askıya çıkmasıyla birlikte hemen hemen tüm partiler tarafından farklı il ve ilçelerde seçmen kütüklerinde "hayali seçmen"lerin bulunduğu ve çeşitli il/ilçelere seçmen kaydırmalarının olduğu iddiaları gündeme getirilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP), İYİ Parti ve Saadet Partisi (SP) seçmen listelerinde tespit ettikleri

usulsüzlükleri basınla paylaşmıştır. Basına yansıyan iddiaların bir kısmı şu şekildedir; İstanbul Adalar'da Büyükkada Nizam Mahallesi Çamlıbel Sokak'ta bulunan müstakil bir evin bahçe kapısında yer alan kapı numarasına kayıtlı 16 kişi var. *Bingöl'de bir kapıcı dairesine kayıtlı 224, Hani'de bir eve kayıtlı 208, Uludere'de ahıra kayıtlı yüze yakın seçmen, Bitlis'te 90 metre karelik daireye kayıtlı 45 aileden 80 seçmen, YSK listelerinde 100 ila 165 yaş arasında bulunduğu, 165,149 ve 148 yaşındaki seçmenler tespit edilmiştir.*"⁴

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ise asıl mağdurun kendi partileri olduğunu, parti üyesi 504 bin kişinin seçmen kütüklerinde yer almadığını açıklamıştır.⁵

İyi Parti İstanbul İl Başkanı B. Kavuncu İstanbul'da hayali seçmenlerle ilgili 12.362 itirazda bulduklarını bunların 3.217'sinin kabul edildiğini açıklamıştır.⁶

YSK, iddialar üzerine "*Partilerin itirazları tek tek inceleniyor*" açıklaması yapmıştır. YSK Başkanı Sadi Güven'in basına yansıyan açıklamasında 100 yaş üzeri 6 bin seçmenin kütük kayıtlarından düşürüldüğü ifadesi yer almıştır.⁷ YSK her seçim döneminde seçmen kütükleri ile ilgili olarak gündeme gelen iddiaları "*seçmen kütüklerinin son derece güvenli olduğu, fazla seçmen olmadığı*" açıklamaları ile geçiştirmiştir. Ancak YSK başkanı S. Güven 22 Ocak 2019 tarihinde yaptığı "*Birtakım değişiklikler yapılması, yanlışlıkların olması çok doğal*" "*Bu 6 bin kişi, ölü olanlar kayıttan düşüldü. Ancak 1 Ocak'tan sonra, yani listeler askıya çıktıktan sonra da 165 kişiyle ilgili de böyle ihbar geldi. Biz de kendi kayıtlarımızı kontrol ettik ve 100 yaş üzerindeki seçmenlerle ilgili araştırma yapılması için Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne yazı yazdık. Oradan sonuçlar geldi. Bunlardan 7 kişinin sağ olduğu, diğerlerinin öldüğü belirlendi.*" açıklaması ile kayıtlarda yanlışlık olabileceğini ancak kendilerinin bu konuda çok titiz olduklarını ifade etmiştir.⁸

Ancak bu konuyla ilgili YSK'ya bilgi edinme başvurusu⁹ yapılarak düşürülen seçmenlerin hangi tarihten beri usulsüz olarak seçmen kütüklerinde kayıtlı olduğu, son 5 yılda yapılan hangi seçimler ve halk oylamasında oy kullandıkları ve bu seçmenlerin kayıtlı oldukları illere göre dağılımları sorulmuştur. Bu bilgi edinme başvurusuna cevap verilmemiştir.

Yeni seçmenlere ek olarak "kaybedilen seçmenler" de partiler tarafından gündeme getirilmiştir. 24 Haziran seçimlerinde seçmen listelerinde yer alan 923 bin 796 seçmen, 31 Mart seçimlerine ilişkin YSK'nın açıkladığı seçmen listesinde yer almadığı iddiaları basına yansımıştır. Seçmenlerle ilgili gündeme gelen bir diğer konu da kayıtları dondurulan seçmenlerdir. YSK Başkanı Sadi Güven tarafından

⁴ Evrensel, "31 Mart yerel seçimleri öncesi 'hayali seçmen' vakaları", 16.01.2019,

<https://www.evrensel.net/haber/371173/31-mart-yerel-secimleri-oncesi-hayali-secmen-vakalari>

⁵ <https://www.hahaber.com.tr/erdogandan-hayali-secmen-aciklamasi-asil-magdur-ak-parti/>

⁶ <http://sendika63.org/2019/01/iyi-partinin-8-bin-681-hayali-secmen-itirazi-reddedildi-su-kuyusunda-20-stadyumda-30-secmen-527496/>

⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/100-yas-ustu-6-bin-secmen-dustu-41091339>

⁸ <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/ysk-secmen-sayisini-acikladi-son-dakika-3218247/>

⁹ 22.01.2019 tarihli 33154 numaralı YSK bilgi edinme başvurusu.

yapılan açıklamada beyan edilen yerleşim yerinde oturmadığı tespit edilen toplam 91 bin 93 seçmenin kaydının dondurulduğu belirtilmiştir.¹⁰

Seçmen kütükleri ile ilgili olarak YSK'ya yapılan bilgi edinme başvuruları sonucunda şu bilgiler elde edilmiştir:

- Kadın sığınma evlerinde yaşayan kadınların güvenlik içinde oy kullanabilmelerini sağlamak için herhangi bir çalışma yapılıp yapılmadığına ve yapılmış ise bu seçmenlerin oy kullanabilmesi için hangi tedbirler alındığına ilişkin bilgi edinme sorusunu YSK, sorunun “*danışma niteliğinde görüş bildirme*” içine girdiğini belirterek cevapsız bırakmıştır.¹¹
- Engelli seçmenler ve cezaevinde bulunan seçmenlerle ilgili yapılan bilgi edinme başvurularına verilen cevaplarda; Cezaevinde 1884 kadın, 43.168 erkek seçmen bulunduğu, bu seçmenlerin 504'nün engelli olduğu bilgisi paylaşılmıştır. Fakat işitme engelli seçmenlerin sayısı ve Türkçe bilmeyen seçmenlerin sayısı sorusuna yanıt alınamamıştır.
- YSK tarafından gerek kamuoyuna açıklanan gerekse bilgi edinme başvurularına verilen cevapta yer alan engelli seçmen sayıları Türkiye'deki engelli nüfus oranı ile uyumsuzdur. YSK verilerine göre seçmenlerin sadece %1,3'ü oranındadır. Oysa resmi istatistiklere göre Türkiye nüfusunun yaklaşık %12'si engelli yurttaşlardan oluşmaktadır.
- Toplam engelli seçmen verilerine ilişkin şu veriler paylaşılmıştır: Seçmen kütüğünde kayıtlı 325.459 kadın, 434.822'si erkek olmak üzere toplam 760.281 engelli seçmen olduğu bilgisi verilmiştir. Engelli seçmenlerin engel türlerine göre dağılımında ise 298.605 görme, 417.84¹² ortopedik engelli seçmen olduğu verisi paylaşılmış, ancak diğer engel türlerindeki seçmen sayılarına dair veri sunulmamıştır.
- SEÇSİS sisteminde kısıtlı olarak kayıtlı olan ancak mahkeme kararlarına ulaşılamayan seçmenlerin sayısı ve bu kişilerin cinsiyet dağılımı ile ilgili soruya kısmen yanıt verilmiştir. Yurt içi seçmen kütüğünde kayıtlı olup kısıtlanan seçmen sayısının 252.927 olduğu belirtilmiş ancak kısıtlı seçmenlerin cinsiyet dağılımı ile ilgili özel bir çalışma yapılması gerektiğinden talebin karşılanamadığı belirtilmiştir.

Dezavantajlı Grupların Temsili

Türkiye'nin de taraf olduğu, BM düzeyindeki 9 temel insan hakları sözleşmesinden biri olan Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) Madde 7¹³ uyarınca taraf devletlerin politika ve kamu hayatında kadınlara karşı ayrımı önlemek için tüm önlemleri alması ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlaması aktif yükümlülüğüdür. Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA.DER) tarafından yapılan çalışma ise Türkiye'nin bu yükümlülüğü yok saydığını göstermiştir.

¹⁰ Sputnik News, “YSK Başkanı Güven'den Yerel Seçim Uyarısı: Vatandaşlarımız Mutlaka Kontrol Etsin”, 16.02.2019, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201902161037702368-ysk-baskani-guven-yerel-secim-uyarisi-vatandaslarimiz-mutlaka-kontrol-etsin/>

¹¹ Cevap: “Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 79 ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 14. maddelerinde, Yüksek Seçim Kurulunun görev ve yetkileri sayılmıştır. Sayılan bu görev ve yetkiler arasında danışma niteliğinde görüş bildirme görev ve yükümlülüğü yoktur.”

¹² Bilgi edinme başvurusuna gelen cevapta bu sayı yazılmıştır, dolayısıyla sayı yazımındaki yanlışlık YSK'dan kaynaklanmaktadır.

¹³ <https://www.unicef.org/turkey/cedaw/gi18.html>

Büyükşehir, İl/İlçe ve Beldelerde partilerin gösterdiği 8.257 Belediye Başkan Adayının sadece 652'si kadındır. Mecliste temsil edilen partiler açısından ise veriler şu şekildedir:

AK Parti'nin 1.282 adayından 26'sı, tüzüğünde kadın kotasını yüzde 33'e çıkaran CHP'nin açıkladığı 582 adaydan 50'si, MHP'nin 817 adayından 23'ü, İYİ Parti'nin 562 adayından 27'si kadın adaylardan oluşmaktadır. Tüzüğünde %50 kadın kotası bulunan HDP'nin ise 234 adayının 50'si kadın adaylardan oluştuğu şeklinde kaydedilmiştir.

30 Büyükşehir Belediyesini yönetmeye talip 316 Belediye Başkan Adayının yalnızca 34'ü, 452 İl Belediye Başkan Adayının sadece 38'i, 2.297 İlçe Belediye Başkan Adayından 174'ü kadın adaylardan oluşmaktadır.¹⁴

Engelli bireylerin adaylıkları ile ilgili ise parti merkezlerinden ve basından elde edilen veriler oldukça kısıtlıdır. Elde edebildiğimiz verilere göre belediye başkan adayları arasında sadece 1 engelli aday bulunmaktadır.

Sandık Birleştirme ve Taşıma Kararları

31 Mart seçimlerinde izleme dönemi içerisinde elde ettiğimiz veriler doğrultusunda, sandık birleştirmeye ilişkin ilk haber, Diyarbakır'ın Dicle ilçesinden gelmiştir. Diyarbakır Dicle'de İlçe Seçim Kurulu 8 Şubat tarihli ve 2019/26 sayılı kararında, 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkındaki Kanunu'nun 34'üncü maddesinin ek 2. maddesine göre sandıkların birleştirilmesi, böylelikle de 13 sandığın taşınması kararını almıştır. HDP, il seçim kuruluna itiraz etmiştir. Diyarbakır İl Seçim Kurulu, HDP'nin yaptığı itirazı yerinde bulmuş, *"hiçbir gerekçe gösterilmeden ilçenin bir kısım köylerindeki seçim sandıklarının diğer köy ve mahallelerde toplanması biçimindeki genel uygulama isteğinin, kararın denetime elverişli olmasını gerektiği gibi yasa, genelge ve mevzuat hükümlerine uygun olmadığı"* belirtilerek kararı kaldırmıştır. İl seçim kurulu kararına rağmen karardan iki gün sonra Dicle İlçe Seçim Kurulu 13 sandığı birleştirme kararını tekrar almıştır. HDP, karara itirazını bu sefer YSK'ya yapmıştır. YSK, ilçe seçim kurulu tarafından alınan kararın il seçim kurulu tarafından bozulmasına rağmen ikinci bir defa alınmasını *"tam kanunsuzluk"* olarak değerlendirmiş ve kaldırılmasına karar vermiştir.

Ulaşılabilen YSK kararlarında yer alan bilgilere göre Diyarbakır, Hakkari, Şırnak, Batman, Mardin, Van, Ağrı, Bingöl, Muş, Kars ve Bitlis'te sandık taşıma; Diyarbakır, Mardin, Van, Şanlıurfa ve Bitlis'te sandık birleştirme; ayrıca Şanlıurfa'nın Suruç ve Bozova ilçelerinde sandık ayırma kararları alınmıştır. Diyarbakır'ın ilçelerinde 68, Hakkari merkez ve ilçelerinde 52, Batman merkez ve ilçelerinde 58, Mardin'in ilçelerinde 24, Van'ın ilçelerinde 55, Ağrı merkez ve ilçelerinde 28, Bingöl merkez ve ilçelerinde 63, Muş merkez ve ilçelerinde 99, Kars'ın Kağızman ilçesinde 1, Bitlis merkez ve ilçelerinde 41 seçim bölgesi taşınmıştır.¹⁵ Diyarbakır'ın Lice ilçesinde 14; Mardin'in Derik ilçesinde 1, Midyat ilçesinde 3; Van'ın Özalp ilçesinde 10; Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde 3, Suruç ilçesinde 6; Bitlis'in merkezde 7, Hizan ilçesinde ise 9 seçim bölgesi için YSK kararıyla birleştirilmiştir. Ayrıca Şanlıurfa'nın Bozova ilçesinde bulunan 1 sandığın bölünmesi, 2 seçim bölgesinde ise kurulan ikişer sandıktan birer tanesinin farklı bir yerde kurulması; Suruç'ta ise 3 seçim bölgesindeki ayırma taleplerinin de kabul

¹⁴ <http://ka-der.org.tr/8-257-belediye-baskan-adayinin-sadece-652si-kadin/>

¹⁵ Yapılan taşıma ve birleştirme başvuru, kabul ve red sayılarının il ve ilçelere göre dağılımı için bkz. Ek-1.

edilmesi kararları verilmiştir.¹⁶ YSK'nın bütün kararlarında 2972 sayılı kanunun ek 2 maddesi uyarınca dağınık mahalle ve sair yerleşim yerleri bulunan köylerde veya köylerin birbirlerine yakın olduğu durumlarda, seçim sandıklarının bir tek mahalle veya bir tek köyde toplanması, seçim gününden en az bir hafta önce ilan edilmek koşuluyla ilçe seçim kurullarının yetki ve görevinde olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla birleştirilen ve taşınan seçim bölgesi sayısının elde edilen verilerden daha fazla olduğunun ayrıca altı çizilmelidir. Örneğin Tunceli'de ise bir mahalle haricinde şehrin tamamındaki sandıklar için taşıma kararı alındığı basında yer almış¹⁷, ancak ilgili YSK kararına ulaşamamıştır.

Taşınan ve birleştirilen sandıklara ilişkin seçmenlere nasıl bilgilendirme yapıldığı ise muğlaktır. Gerek ilgili Kanun maddesinde gerekse de uygulamada seçmenlerin nasıl bilgilendirileceğine ilişkin ayrıntılar yer almamaktadır. Kararlara haberler haricinde ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Daha öncede ifade edildiği üzere ilgili valiliklerin ve YSK'nın sitelerinde bir bilgi yer almamakla birlikte pek çok il seçim kurulunun web sitesinde de bulunmamaktadır.

Kampanya Dönemi

Uluslararası standartlara göre devlet, tüm siyasi aktörler ve medya organları kampanya döneminde insan haklarına ve temel özgürlüklere saygılı olmalı ve seçim atmosferinin demokratik ve adil bir siyasal yarış ortamı olması için çaba harcamalıdır. Siyasal partilerin ve adayların medyaya adil erişimi, siyasi mitinglerin ve kamusal gösterilerin gerekli korumadan faydalanması, siyasi propagandanın özgürce yapılabilmesi, kamu kaynakları ve kamu yetkilerinin herhangi bir siyasi parti aleyhine ya da lehine kullanılmasının önlenmesi, seçmenlerin bilgi alma özgürlüğünün korunması, etkili başvuru yollarının varlığı, şeffaflık ve ayrımcılık yasağı ilkesinin uygulanması demokratik ve adil seçimler için kabul edilen evrensel standartlardır.

Seçim kampanyası dönemleri seçmenlerin özgür iradesinin olduğu dönemdir. Seçmenin bilgi edinmesi, karar alma iradesinin oluşması için önemlidir, bu bağlamda medyanın siyasi partiler ve adaylarla ilgili yayın yaparken adil bir yöntem geliştirmesi kritiktir. Seçmenler seçimle ilgili faaliyetlere katıldıkları için herhangi bir endişe yaşamamalıdır.

Raporun kampanya dönemi kısmı yukarıdaki genel çerçeveden ayrımcı söylem ve nefret söylemi, siyasi parti/adayların medya görünürlükleri, toplantı gösteri hakkına ilişkin kısıtlamalar, şeffaflık ve kamunun tarafsızlığı alt başlıkları üzerinden ilerleyecektir.

Nefret Söylemi ve Ayrımcı Söylem

31 Mart seçimleri kampanya dönemi, 2011 yılından beri izlediğimiz seçimler içinde ayrımcı söylemin en fazla kullanıldığı kampanya dönemi olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. İnsan hakları hukukunda Ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesi başat konumdadır, insan hakları sisteminin odağında yer alırlar. Ayrımcılık yasağı herkesin insan haklarından yararlanmasının temelini oluşturur. Uluslararası hukukta olağanüstü hallerde dahi devletlere ayrımcılık yasağı ilkesini askıya alma hakkı tanınmamıştır.

¹⁶ Sandık taşıma ve birleştirme kararları için Bknz. EK 1

¹⁷ Gazete Duvar, "Dersim'de Bir Mahalle Dışında Bütün Sandıklar Taşınacak", 07.03.2019, <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/03/07/dersimde-bir-mahalle-disinda-butun-sandiklar-tasinacak/>

BM İnsan Hakları Komitesi'nin 18. No.'lu Genel Yorumu, Sözleşmenin¹⁸ ayrımcılık yasağı maddesine ilişkindir. Genel Yorum'un 7. paragrafında ayrımcılık şöyle tanımlanmaktadır:

“Komite, Sözleşme’de kullanıldığı şekliyle “ayrımcılık” kavramının ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğum veya başka her tür durum temeline dayanan ve tüm hak ve özgürlüklerin herkes için eşitlik koşulları içinde tanınmasını, yararlanılmasını ya da kullanılmasını tehlikeye sokacak veya engelleyecek bir etki ya da amaç taşıyan her tür farklılık, dışlama, kısıtlama ya da yeğlemeyi kapsayacak şekilde anlaşılması gerektiğine inanmaktadır.”

Benzer bir biçimde Anayasa’da da ayrımcılık yasağı Genel Esaslar başlığı altında 10. Maddede yer almaktadır. Anayasa’nın 10. maddesi herkesin *“dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin”* kanun önünde eşit olduğuna hükmetmektedir. Nefret söylemiyle ayrımcı pratikler arasında güçlü bağların olduğu ve birbirlerini yeniden ürettikleri bilinen bir gerçekliktir. Yapılan araştırmalar seçim dönemlerinde ırkçı söylemlerin daha fazla kullanıldığını göstermektedir.

Anayasa’nın 68. Maddesinde siyasi partilerin tüzük program ve eylemlerinin insan haklarına ve eşitlik ilkesine aykırı olamayacağı hükme bağlanmış olmasına rağmen 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren geçen yaklaşık üç aylık sürede siyasi partiler, adaylar ve medya organları tarafından verilen mesajlarda nefret söylemi ve ayrımcı söylemin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Türkiye yurttaşlarını etnik aidiyetleri, inançları ya da sahip oldukları siyasi düşünceler üzerinden birbirlerine karşı kışkırtan söylemlerin çeşitli düzeylerde yansımaları olmuştur.

Seçim sürecinde Ateizm, Zerdüştlük, dinsizlik hakaret olarak kullanılmış ve Anayasa’nın 24. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 9. maddesinde yer alan düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olma hakkı yok sayılmıştır. Çeşitli medya organlarının adayların veya liderlerin kullandığı nefret söylemlerini manşetlerine taşıyarak ya da aynı söylemi yaptıkları haberlerde kullanarak ayrıştırıcı dili tekrar ürettikleri görülmektedir. *“Zillet Partisi”*¹⁹, *“Kırlı İttifak”*²⁰, *“PKK'nın siyasi uzantısı HDP'liler”*²¹, *“Kandil'in CHP ile kirli işbirliği”*²² ifadeleri bir haber dili olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra bazı medya organları tarafından yapılan haberlerde istihbarat arşivlerine dayanan bilgiler doğrultusunda CHP, İYİ Parti ve Saadet Partisi listelerinden belediye meclis üyeliklerine aday gösterilmiş 325 kişiye ait fotoğraflar ve TC kimlik numaraları açık bir şekilde paylaşılarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8’inci maddesinde bulunan *“Özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkı”* ihlal edilmiştir.²³ Söz konusu

¹⁸ BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi. Sözleşme’nin 25 maddesinde seçme ve seçilme hakkı güvence alınmıştır. Seçme ve seçilme hakkına ilişkin temel çevre Komite’nin 25 No.’lu Genel Yorumu’nda yapılmıştır

¹⁹ Sabah, *“İşte Zillet İttifakı'nın (Millet İttifakı) İstanbul'da terör örgütleriyle bağlantılı adayları”*, 24.03.2019, <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/iste-zillet-ittifakinin-millet-ittifaki-istanbulda-teror-orgutleriyle-baglantili-adaylari>

²⁰ AHaber, *“Kırlı ittifak için bir açıklama daha: HDP'ye daire başkanlığı tahsis edecekler”*, 26.03.2019, <https://www.ahaber.com.tr/gundem/2019/03/26/kirli-ittifak-icin-bir-aciklama-daha-hdpye-daire-baskanligi-tahsis-edecekler>

²¹ Takvim, *“Bay Kemal hunharca HDP ittifakını inkar etmeye devam etti”*, 04.03.2019, <https://www.takvim.com.tr/guncel/2019/03/04/bay-kemal-hunharca-hdp-ittifakini-inkar-etmeye-devam-etti>

²² Güneş, *“İttifakı artık gizlemiyorlar”*, 24.03.2019, www.gunes.com/gundem/ittifaki-artik-gizlemiyorlar-966181

²³ <https://tihv.org.tr/avrupa-insan-haklari-sozlesmesi/>

haberler sosyal medya üzerinden yaygınlaştırılmıştır. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu tarafından spesifik olarak 325 sayısı verilerek bu insanların “HDP ve PKK ile iltisaklı” olduğunu ifade edilmiştir.²⁴

Siyasi partilerin ve Adayların Medya Görünürlükleri

Seçim kampanyaları döneminde siyasi partilerin ve adayların kendilerini tanıtmak, proje ve vaatlerini halka anlatmak amacıyla medyada eşit fırsatlarla yer almaları, demokratik ve adil bir seçim ortamı için vazgeçilmezdir. Seçmen iradesinin oluşması bakımından seçimlere katılan her parti ve adayın medyaya eşit fırsatlarla erişebilmesi gereklidir. Bu sebeple, basın yayın organlarında yer alan haberlerin ve üretilen içeriklerin tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkeleri doğrultusunda partiler ve adaylar arasındaki eşitliği sağlayacak şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. YSK da bu doğrultuda seçim propaganda döneminin başladığı tarih olan seçimden on gün öncesinden itibaren, seçim anketleri, ilgili araştırmalar ve tahminlerin medyada yer almasını yasaklamıştır.²⁵ Medya kuruluşları arasında, özellikle görsel-işitsel medya araçları, toplumun daha geniş kesimlerine ulaşabildikleri için ayrıca önem taşımaktadır. Fakat YSK'nın Mahalli İdareler Seçim Takvimi'ni başlattığı 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren yapılan yayınlar incelendiğinde taraflı yayın politikaları ile siyasi partiler ve adaylar arasında eşitlik gözetilmeden yapılan yayınların varlığı gözlemlenmektedir.

Uluslararası Şeffaflık Derneği, 31 Mart Yerel Seçimleri ile ilgili izleme faaliyetleri kapsamında, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ve TRT Haber kanallarında siyasi partilere ayrılan süreleri raporlamaktadır. Şubat ayı için hazırlanan raporda, TRT 1 Ana Haber Bültenleri'nde AK Parti'ye 99 dakika (%45), CHP'ye 59 dakika (%27), MHP'ye 38 dakika (%17), İYİ Parti'ye 17 dakika (%8), DSP'ye 4 dakika (%2), HDP'ye ise 2 dakika (%1) ayrıldığı, diğer partilere ve bağımsız adaya hiç yer verilmediği tespit edilmiştir.²⁶ Aynı raporda, CHP'ye ayrılan sürenin %60'ının, İYİ Parti'ye ayrılan sürenin %70'inin, HDP'ye ayrılan sürenin ise tamamının parti içi karışıklıklarla ilgili olduğu not edilmiştir. Devam eden 1 Mart – 13 Mart döneminde yayımlanan TRT Haber kanalının ana haber bültenlerinin incelendiği raporda ise, AK Parti'ye 76 dakika (%59.84), CHP'ye 36 dakika (%28.35), MHP'ye 9 dakika (%7.09), İYİ Parti'ye 6 dakika (%4.72) yer verilirken diğer partilere ve bağımsız adaya hiç yer verilmediği tespit edilmiştir.²⁷ Bu tespitlerle birlikte raporda, “Kamu yayıncılığı yapmakla yükümlü olan TRT, tüm siyasal partileri, eşitlikçi bir anlayışla kapsamak durumundadır. Yurttaşların vergileriyle finanse edilen TRT'nin

²⁴ Habertürk, “Bakan Soylu: Karakol binalarına saldırıyı belediye meclisine aday gösterdiler”, 24.03.2019, <https://www.haberturk.com/bakan-soylu-karakol-binalarina-saldirani-belediye-meclisine-aday-gosterdiler-2412244>

²⁵ Bkz. 298 No.lu Seçimlerin Temel Hükümleri Ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Madde 55/B-3; “Oy verme gününden önceki on günlük sürede, yazılı, sözlü ve görsel basın ve yayın araçları ile kamuoyu araştırmaları, anketler, tahminler, bilgi ve iletişim telefonları yoluyla mini referandum gibi adlarla bir siyasi partinin veya adayın lehinde veya aleyhinde veya vatandaşın oyunu etkileyecek biçimde yayın yapılması ve herhangi bir surette dağıtımı yasaktır. Bu sürenin dışında yapılacak yayınların; tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerine uygun olması şarttır. Kamuoyu araştırmaları ve anketlerin yayınlanması sırasında, araştırmanın hangi kuruluş tarafından yapıldığının, denek sayısının, araştırmanın kim tarafından finanse edildiğinin açıklanması zorunludur.”

²⁶ Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2019 Yerel Seçimler TRT İzleme Çalışması 29 Ocak - 28 Şubat 2019, <http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2019/03/TRT-1-%C4%B0zleme-%C5%9Eubat.png>

²⁷ Uluslararası Şeffaflık Derneği, 2019 Yerel Seçimler TRT Haber İzleme Çalışması 1 Mart - 13 Mart 2019, <http://www.seffaflik.org/wp-content/uploads/2019/03/TRT-Haber-%C4%B0zleme.png>

sorumluluğu, herhangi bir güç odağı ya da çıkar grubu için çalışmak değil, siyasal yelpazeyi bütün çeşitliliğiyle yansıtmak olmalıdır” uyarısında bulunmaktadır.

Bu konuda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) üyesi İsmet Demirdöğen de kamu yayıncılığı yapmakla görevli TRT'nin Şubat ayında yaptığı yayınlar üzerinden bir rapor açıklamıştır.²⁸ Demirdöğen, raporunda Cumhuriyet İttifakı'na 10 kat fazla yer ayrıldığını tespit ettiklerini belirtmiştir. Bununla birlikte seçimin AK Parti ile MHP'nin kurduğu Cumhuriyet İttifakı ile CHP ve İyi Parti arasında kurulan Millet İttifakı üzerinden yansıtıldığını; TRT'nin, HDP ve Saadet Partisi başta olmak üzere diğer partileri “görmezden geldiğini” ifade etmiştir. Raporda ayrıntılı olarak analiz edilen yayın saatlerine göre, TRT'de Şubat ayında Cumhuriyet İttifakı'na 53 saat, Millet İttifakı'na ise 6 saat yer verilmiştir. Diğer taraftan HDP'ye 7 dakika, Saadet Partisi'ne ise 2 dakika ayrıldığı, bu kısa sürelerde yapılan yayınların da partilerin aleyhine içerikte olduğu vurgulanmıştır. Demirdöğen raporunda YSK'nın denetleme ve yaptırım yetkisinin elinden alındığını belirtmiş, eşit ve adil bir yayıncılığın “sadece kağıt üstünde” kaldığı tespitinde bulunmuştur. 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimi ile ilgili hazırladığımız ara raporda belirttiğimiz üzere²⁹, 9 Şubat 2017 tarihinde OHAL koşulları altında yayımlanan 687 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) hükümleri gereğince ile 298 sayılı kanunun 149/a maddesi yürürlükten kaldırılarak YSK'nın taraflı yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşlarına karşı denetim ve yaptırım yetkisi kaldırılmıştır.

Bu veriler, kamu yayıncılığı yapmakla yükümlü TRT'nin, bu doğrultuda eşit yayın hakkına riayet etmediğini, siyasi partilere ve adaylara adil bir propaganda imkanı sunmadığını göstermektedir. Veriler incelendiğinde, ana muhalefet partisi olarak CHP'nin diğer muhalefet partilerine kıyasla görünürlüğünün daha yüksek olduğu söylenebilir, ancak bu durumda da yayınların önemli bir bölümünün parti içi karışıklıklar ve kimi suç iddiaları gibi içeriklere ayrıldığı görülmektedir. CHP Genel Başkan Koordinatör Başdanışmanı Erdoğan Toprak da bu durumu “Yasa tanımayan TRT, AK Parti yayın organı oldu” sözleriyle eleştirmiştir.³⁰ Genel olarak muhalefetin medyada Cumhurbaşkanı ve iktidar partisi üyeleri tarafından çeşitli ithamlarla suçlandıkları söylemlerle “görünür” oldukları söylenebilir. Ayrıca medya kuruluşlarında kendisine yer bulamayan HDP'nin yerel seçimlere dair televizyon kanallarına ücreti karşılığında gönderdiği reklam filmi ise bir tür “ambargo” uygulanarak yayımlanmamış, kendisine ancak sosyal medyada yer bulabilmiştir.³¹ Bir yandan KHK'larla kapatılan basın-yayın organları ve AK Parti döneminde medya sermaye sahipliğinin el değiştirmesi gibi sebepler yüzünden artık medyada çoğulcu bir ortamdan söz etmek mümkün değilken, diğer yandan var olan kamu yayıncılığının da taraflı bir şekilde yürütülmesi medyada adil ve eşit bir seçim yayıncılığından bahsedilemeyeceğini göstermektedir.

²⁸ DW, “Devlet kanalı TRT'ye “yanlı yayın” eleştirisi”, 12.03.2019, <https://www.dw.com/tr/devlet-kanal%C4%B1-trtye-yanli-yayin-%C4%B1-yay%C4%B1n-ele%C5%9Ftirisi/a-47867283>

²⁹ Bağımsız Seçim İzleme Platformu, “24 Haziran 2018 Seçimi Ara Raporu” <http://www.esithaklar.org/ara-rapor-24-haziran-2018-ara-rapor/>

³⁰ Cumhuriyet Halk Partisi, “Genel Başkan Koordinatör Başdanışmanı Erdoğan Toprak; Yasa Tanımayan TRT, AK Parti Yayın Organı Oldu”, 21.03.2019, <https://www.chp.org.tr/haberler/genel-baskan-koordinatör-basdanismani-toprak-yasa-tanimayan-trt-ak-parti-yayin-organi-oldu>

³¹ Bianet, “TV'ler HDP Reklamını Yayımlamadı, HDP “#EldenElePaylaşalım” Dedi”, 15.03.2019, <https://bianet.org/bianet/siyaset/206457-tv-ler-hdp-reklamini-yayimlamadi-hdp-eldenelepaylasalim-dedi>

Toplantı ve Gösteri Hakkına İlişkin Kısıtlamalar

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin, 25 No.'lu Genel Yorumu'nda, *"ifade özgürlüğü, barışçıl toplantı hakkı ve dernek kurma hakları oy kullanma hakkının tam anlamıyla korunması ve etkili şekilde kullanılmasının vazgeçilmez şartlarından"* olduğu belirtilmiştir.

Kampanya döneminde önemli bir yere sahip olan toplantı ve gösteri hakkının kullanımı, devletlerin pozitif yükümlülükleri altında kolaylaştırılmalı ve koruma altına alınmalıdır. Ancak Türkiye'de hakkın kullanımına ilişkin problemler artarak devam etmektedir. Valiliklerin toplantı ve gösteri hakkına ilişkin genel yasaklarının, geçen yıllarda da olduğu gibi, seçim döneminde de devam ettiği gözlemlenmiştir. Bu dönem içerisinde, toplantı ve gösteri hakkının kullanımına getirilen yasaklar, siyasi partilerin propaganda sürecini de etkilemiştir.

Mülki idare amirlerinin toplantı ve gösteri hakkı bağlamındaki geniş yetkilerine ek olarak, YSK, 1119 No'lu kararında, *"Oy verme gününden önceki onuncu gün olan 21 Mart 2019 Perşembe günü sabahından, oy verme gününden önceki 30 Mart 2019 Cumartesi günü saat 18.00'e kadar olan propaganda serbestliği süresinde denetim ve gözetim yetkisinin ilçe seçim kurullarında, 21 Mart 2019 tarihinden önceki zamanlarda ise yetkinin mülki idare amirlerinde"* olduğunu belirtmiştir.³²

YSK takvimine göre kampanya sürecinin başladığı 1 Ocak tarihinden 27 Mart tarihine kadar geçen süreçte, 21 ilde valiliklerce 13'ü genel, 18'i spesifik olmak üzere toplam 31 adet yasaklama veya kısıtlama kararı alınmıştır. Bu kararlardan bazıları spesifik olarak planlanan etkinlikler için verilen bildirimlerin reddi (spesifik yasak), bazıları ise bir ilde tüm toplantı ve gösterilerin mülki amirin "iznine bağlanması" ya da il/ilçe genelinde yasaklanması biçiminde olmuştur. Valilik yasaklarında, elde edilen verilere göre, seçim faaliyetlerine direkt atıfta bulunan ya da bu gibi faaliyetleri yasak kapsamının dışında tutan kararlar ile karşılaşılması. Ulaşılabilen veriler arasında Iğdır Valiliği ve Elbistan Kaymakamlığı seçim faaliyetleri ile ilgili birer karar yayınlamıştır. Van Valiliği ise, 9 Ocak tarihli etkinlik yasağı kararı gerekçeleri arasında *"31 Mart 2019 Pazar günü ülke genelinde yapılacak olan Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimleri öncesi seçim ortamının da hassasiyeti dikkate alındığını"* belirtmiştir.³³

Elbistan Kaymakamlığı ise, *"seçimin huzur ve refah içinde geçmesi"* ve *"herhangi bir güvenlik zafiyetine mahal verilmemesi hususunda"*, siyasi partilerin hava karardıktan sonra yürüyüş ve gösteri gibi propaganda faaliyetlerinde bulunmasını yasaklamıştır.³⁴

³² Yüksek Seçim Kurulu, 1119 No.'lu Karar, 19.12.2018, <http://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/77923/2018-1119.pdf>

³³ CNN Türk, "Van'da toplantı yasağı", 08.01.2019, <https://www.cnnturk.com/turkiye/vanda-toplanti-yasagi>

³⁴ Elbistan Olay, "Siyasi partilerden gece yürüyüşü ve gösteri yapılmaması istendi", 15.03.2019, <https://www.elbistanolay.com/haber/1920089/siyasi-partilerden-gece-yuruyusu-ve-gosteri-yapilmamasi-istendi>

Şanlıurfa Valiliği, 13 - 27 Şubat 2019 tarihleri arasında “mahalli idare organlarının, kamu kurumlarının, kamuya yararlı derneklerin, üniversitenin ve her halde Valilik ile Kaymakamlık makamlarının uygun göreceği etkinlikler hariç olmak üzere” her türlü etkinliğin yasaklandığını duyurmuştur.³⁵

Batman’da toplantı ve gösteri hakkının kullanımı, 5 kez yenilenen valilik kararları ile 6 Ocak - 20 Mart 2019 arasında askıya alınmıştır. Yaklaşık 3 ayı kapsayan dönemde, Batman’da sadece 20 - 28 Ocak arasında toplantı ve gösteri hakkı yasak ya da kısıtlamaya tabi tutulmamıştır. Bu kararlardan sonuncusu, Batman Valiliği’nin 15 - 20 Mart 2019 tarihleri arasında, resmi kamu ve kurumların yapacağı etkinlikler hariç, “her türlü miting, kapalı ve açık yer toplantıları ile gösteri yürüyüşlerinin, basın açıklaması, çadır kurma, stant açma, oturma eylemi, anma töreni vb. türdeki eylem ve etkinlikler ile oyun, temsil ve çeşitli şekillerdeki gösteri ve etkinliklerin, el ilanı dağıtılmasının ve pankart/afiş asılmasının mülki idare amirinin” iznine bağlandığını, il içerisindeki tüm Ceza ve İnfaz kurumları ile Tutukevleri çevresindeki ise “açık kapalı yer toplantısı, gösteri yürüyüşü, basın açıklaması, çadır kurma, stand açma, el ilanı vb.” eylem etkinliklerin yasaklandığını duyurduğu karardır.³⁶

İğdır Valiliği, HDP’nin seçim çalışmaları kapsamında yaptığı mahalle şenliklerini 13 Mart tarihli kararı ile yasaklamıştır. Valilik kararında, “Daha önce toplantı ve miting alanı olarak belirlenmiş” olan yerlerde yapılması planlanan etkinlikler için, usulüne uygun şekilde mülki idare amirliklerine müracaat edilmesi ve “Siyasi Partilerimizin akşam saatlerinde planlanan mahalle aralarındaki seçim propagandası etkinliklerini meskûn mahalde ikamet eden vatandaşlarımızın huzuru ve sükûnunu bozması sebebiyle yapılmaması” gerektiğini belirtilmiştir.³⁷ Seçim dönemi, mülki idare amirleri tarafından, seçim propagandası olmayan faaliyetlerin kısıtlanması için de bir gerekçe olarak kullanılmıştır. Örneğin, Lüleburgaz Emek Platformu tarafından yapılmak istenen, “Kriz, kıdem tazminatı, EYT” başlıklı miting, Lüleburgaz Kaymakamlığı tarafından “seçim öncesi terör örgütleri ve marjinal grupların istismar edebileceği” gerekçesi ile yasaklanmıştır.³⁸ Ankara Valiliği ise, Türk Harb-İş’in Tank Palet Fabrikası’nın özelleştirilmesine karşı Ankara’da planladığı mitinge verdiği bildirim başvurusunu, “seçim döneminde bulunulması ve genel güvenlik bakımından uygun olmadığı” gerekçesiyle reddetmiştir.³⁹

---

³⁵ Şanlıurfa Valiliği, 13.02.2019,

http://www.sanlıurfa.gov.tr/kurumlar/sanlıurfa.gov.tr/Duyurular_Resim/2019/KARAR.pdf

³⁶ Batman Sonsöz, “15-20 Mart Arası Etkinlikler Yasaklı”, 14.03.2019,

<http://www.batmansonsoz.net/haber/29813/15-20-mart-arasi-etkinlikler-yasakli>

³⁷ Sendika.org, “İğdır Valiliği HDP’nin seçim şenliklerini yasakladı”, 13.03.2019,

<http://sendika63.org/2019/03/igdir-valiligi-hdpnin-secim-senliklerini-yasakladi-537576/>

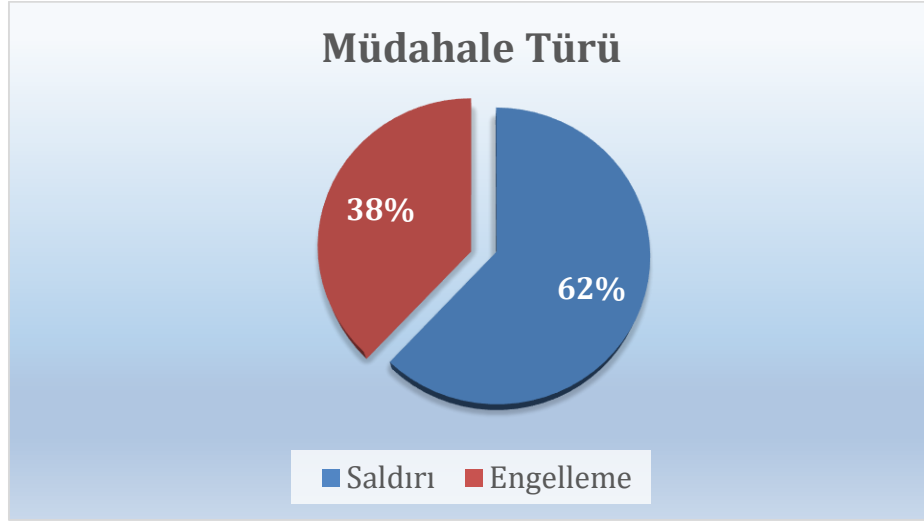
³⁸ Evrensel, “Lüleburgaz’da krize ve yoksulluğa karşı yapılacak miting yasaklandı”, 26.02.2019

<https://www.evrensel.net/haber/374505/luleburgazda-krize-ve-yoksulluga-karsi-yapilacak-miting-yasaklandi>

³⁹ Gazete Duvar, “Tank Palet Fabrikası özelleştirmesine karşı mitinge izin yok!”, 12.03.2019

<https://www.gazeteduvar.com.tr/ekonomi/2019/03/12/tank-palet-fabrikasi-ozellestirmesine-karsi-mitinge-izin-yok/>

Siyasi Parti/Adayların Kampanya Etkinliklerine Yönelik Engelleme ve Saldırıları

YSK'nın kampanya sürecini resmi olarak başlattığı 01.01.2019 tarihinden 26.03.2019 tarihine kadar geçen 85 günlük sürede, siyasi parti ve adaylarının kampanya etkinliklerine yönelik, en az 50 saldırı veya engelleme gerçekleşmiştir. 50 müdahalenin 31'si saldırı ve 19'u engelleme şeklindedir. İzleme döneminde elde edilen veriler ayrıştırılırken, seçim standına, çalışmasına, bürosuna, afişlerine ve seçim araçlarına yönelik gerçekleşen eylemler saldırı olarak; seçim afişlerinin toplatılması, güvenlik güçlerinin seçim çalışmasına yönelik uygulamaları, siyasi çalışmalara yönelik engelleyici valilik ve kaymakamlık kararları vb. engelleme olarak değerlendirilmiştir.

23 Ocak 2019 tarihinde Diyarbakır'da HDP adaylarının tanıtımının yapılacağı salona güvenlik güçlerinin baskın yapması sonucunda 2 kişi gözaltına alınmış, HDP seçim sloganı ve açlık grevindeki Leyla Güven ile alakalı pankartlara el konulmuştur. Gözaltına alınanlar HDP Grup Danışmanı ve HDP örgüt çalışanı, götürüldükleri Diyarbakır Emniyet Müdürlüğü'nden ifadeler alındıktan sonra serbest bırakılmışlardır.⁴⁰

Kars'ta 8 Mart'ta HDP Belediye Eş Başkan adaylarının isimlerinin bulunduğu reklam panolarına, kimliği belirsiz kişi/kişiler tarafından saldırı düzenlenmiştir. Panolarda bulunan afişlere ay yıldız ve 3 hilal çizildiği fakat diğer partilerin panolarına dokunulmadığı görülmektedir. HDP konuyla ilgili suç duyurusunda bulunmuş ve seçim afişine olan bu saldırıyı "ırkçı" olarak nitelendirmiştir.⁴¹

Millet İttifakı'nın Menemen Belediye Başkan Adayı CHP'li Serdar Aksoy'un seçim çalışması sırasında bir grup kişi kendisine hakaret etmiş, bu şahısları sakinleştirmek için aracından inen Kadın Kolları Yönetim Kurulu Üyesi Ülkü Elkatmış, araçtan indiği esnada kendisi de tartaklanmıştır. Daha sonra, CHP'li adayın eşi Dilek Aksoy'un içinde bulunduğu aracın arka camı yumruklanarak kırılmıştır.⁴²

⁴⁰ Evrensel, "HDP adaylarının tanıtılacağı salona polis baskın yaptı", 24.01.2019

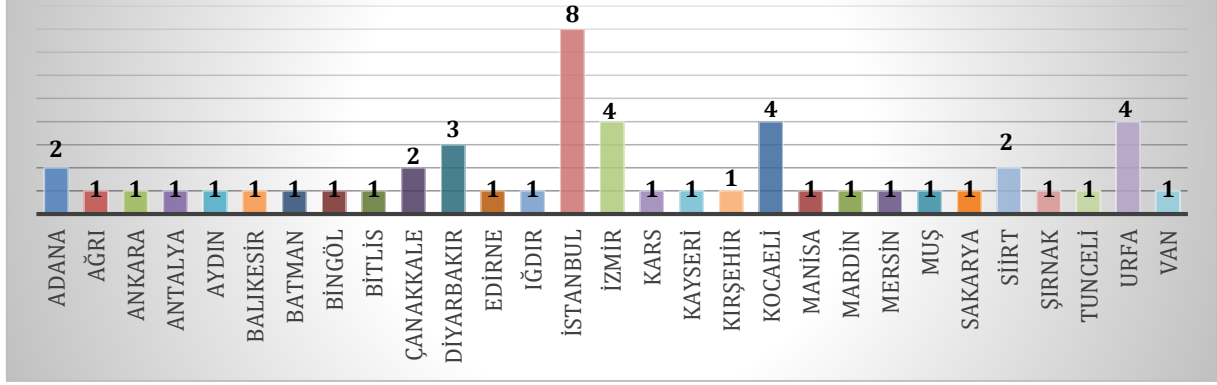
<https://www.evrensel.net/haber/371867/hdp-adaylarinin-tanitilacagi-salona-polis-baskin-yapti>

⁴¹ Bianet, "Kars'ta HDP Seçim Panolarına Saldırı", 09.03.2019 <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/206277-kars-ta-hdp-panolarina-irkci-saldiri>

⁴² Aliğa Ekspres, "CHP'nin Menemen Adayı Aksoy'un Eşine Saldırı", 12.03.2019

<http://www.aliagaekspres.com.tr/siyaset/12/03/2019/chpnin-menemen-adayi-aksoyun-esine-saldiri>

Saldırı ve Engellemelerin İllere Göre Dağılımı

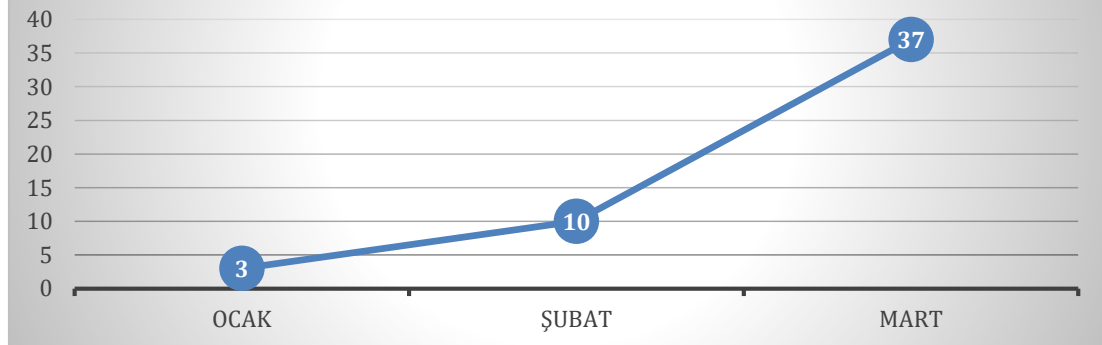

Toplam 30 ilde gerçekleşen 50 saldırı veya engellemenin İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Kocaeli ve Urfa'da yoğunlaştığı görülmektedir. İstanbul'da gerçekleştirilen saldırı ve engellemeler toplam müdahalelerin %15'ini oluşturmaktadır. Yoğunluğun olduğu diğer 4 şehirdeki müdahaleler, toplam verilerin %30'unu oluşturmaktadır.

Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde 23 Mart'ta, bir vatandaş konusu bilinmeyen bir tartışma sonucunda, Saadet Partili Mustafa Aslan'ı bacağında yaralamış, sonrasında olay yerine piyade tüfeği ile geri dönerek, Saadet Partisi seçim bürosuna rastgele ateş açmıştır. Saadet Partisi Birecik Belediye Başkan Adayı Serhat Mehmet Hamdi Dirier, bunun partiye karşı bir tehdit amacı taşıdığını ve korkutma amaçlı olduğunu söyleyerek tepki göstermiştir.⁴³

18 Mart 2019 tarihinde İstanbul Sancaktepe'de bulunan Yenidoğan Merkez Camisi'nde çay ikramı için oturan Saadet Partisi İBB Başkan Adayı Necdet Gökçınar ve beraberindekiler, AK Partililerin önce sözlü daha sonra da fiziksel saldırısına uğramıştır. AK Partili vatandaşlar "burası bizim camimiz burada siyaset yapamazsınız" diyerek Saadet Partilileri oturdukları masadan kaldırmaya çalışmışlardır.⁴⁴

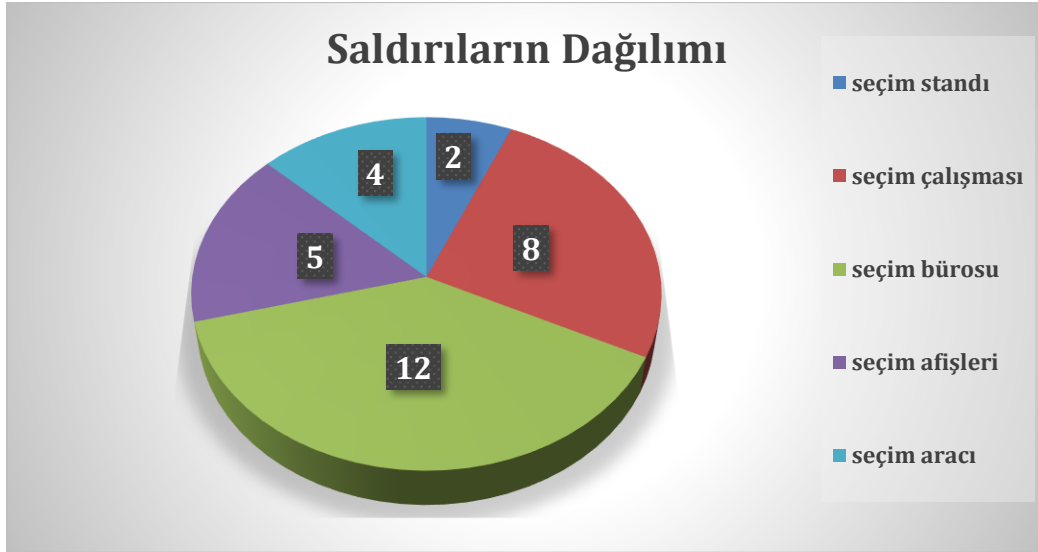
Saldırı ve Engellemelerin Aylara Göre Dağılımı

⁴³ Odatv, "Saadet Partisi bürosuna silahlı saldırı", 23.03.2019 <https://odatv.com/saadet-partisi-burosuna-silahlı-saldiri-23031928.html>

⁴⁴ ABC Gazetesi, 'Burası bizim camimiz' diyen AKP'liler vatandaşa saldırdı", 18.03.2019 <https://www.abcgazetesi.com/burasi-bizim-camimiz-diyen-akpliler-vatandasa-saldirdi-3251>

Saldırı ve engellemelerin Ocak, Şubat ve Mart ayının ilk 26 gününe dağılımı ise yukarıdaki grafikte gösterilmektedir. Seçim yaklaştıkça gerginleşen ortamın saldırı ve engellemelere yansıdığı açıkça görülmektedir. Mart ayında gerçekleşen 37 müdahale, tüm saldırı ve engellemelerin %72'ini oluşturmaktadır.

Gerçekleşen 50 müdahalenin 31'ini saldırılar oluşturmaktadır. Saldırıların dağılımına bakıldığında ise, en çok saldırının seçim bürolarına ve seçim çalışmalarına yapıldığı görülmektedir. HDP'nin yerel seçimlere yönelik çalışmalarını yürütmek için Kadıköy'de açtığı seçim standına güvenlik güçleri müdahale etmiş ve 5 HDP üyesi gözaltına alınmıştır. Güvenlik güçleri, seçim standının önüne geçerek herhangi bir gerekçe göstermeden standın kaldırılmasını talep etmiş ve HDP'lilerin duruma karşı çıkmasıyla standı dağıtmış, seçim broşürlerine el koymuştur.⁴⁵

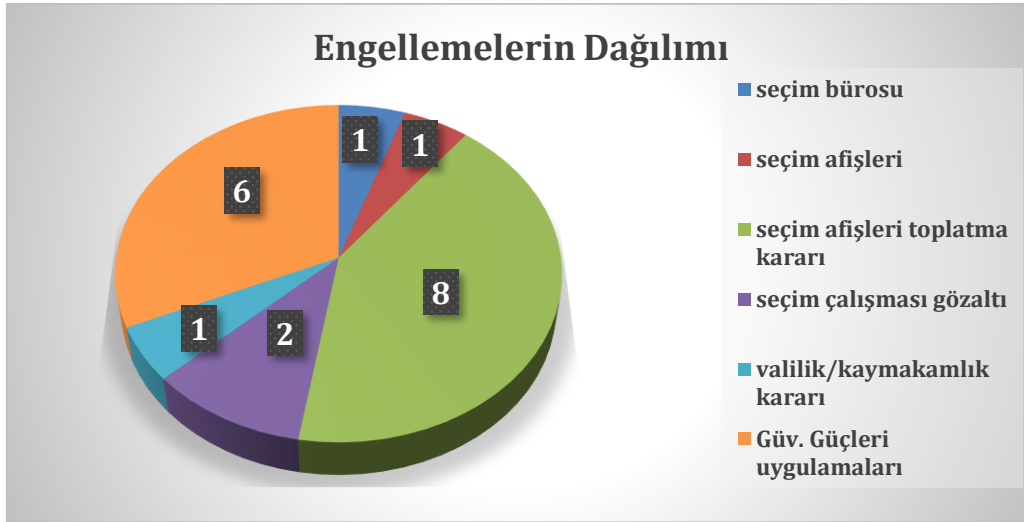
İstanbul Kartal Kaymakamlığı tarafından tüm siyasi parti ilçe başkanlarının katılımıyla yapılan toplantıda, provokatif olayların önüne geçmek amacıyla hiçbir partinin, bir başka partiye ait görsel ve pankartlara müdahale etmemesi kararı alınmış olmasında rağmen, Kartal'da AK Parti'ye ait tüm pankart ve görsellerin kesilmiştir.⁴⁶

⁴⁵Gazete Yolculuk, "Kadıköy'de HDP'nin seçim standına saldırı", 22.03.2019

<https://gazeteyolculuk.net/kadikoyde-hdpnin-secim-standina-saldiri-5-gozalti>

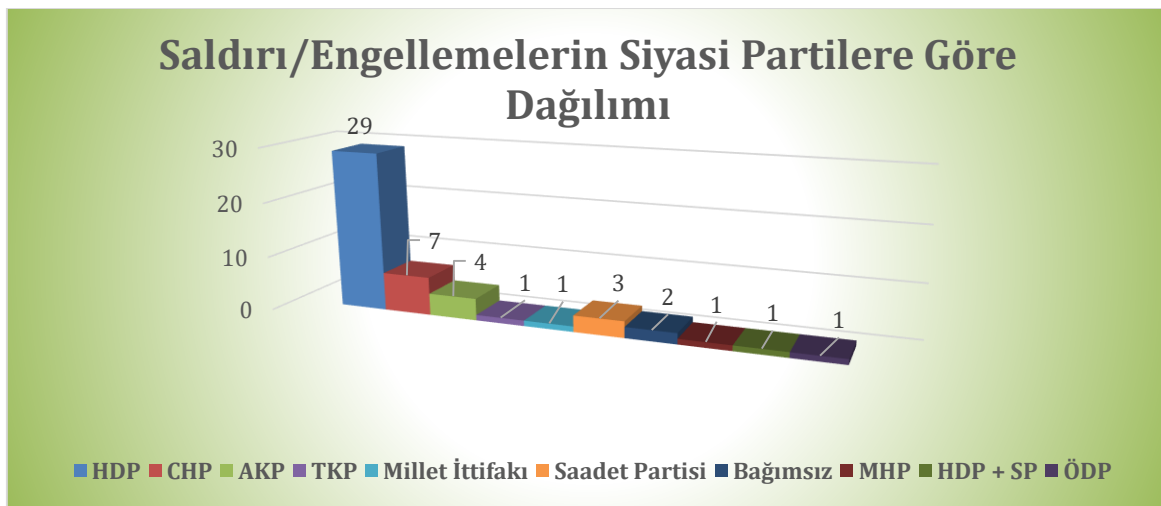
⁴⁶ Kartal Gazetesi, "Kartal'da pankart terörünü kamera görüntüleri ortaya çıktı", 11.03.2019

<https://kartalgazetesi.com/59120-kartalda-pankart-terorunun-kamera-goruntuleri-ortaya-cikti>

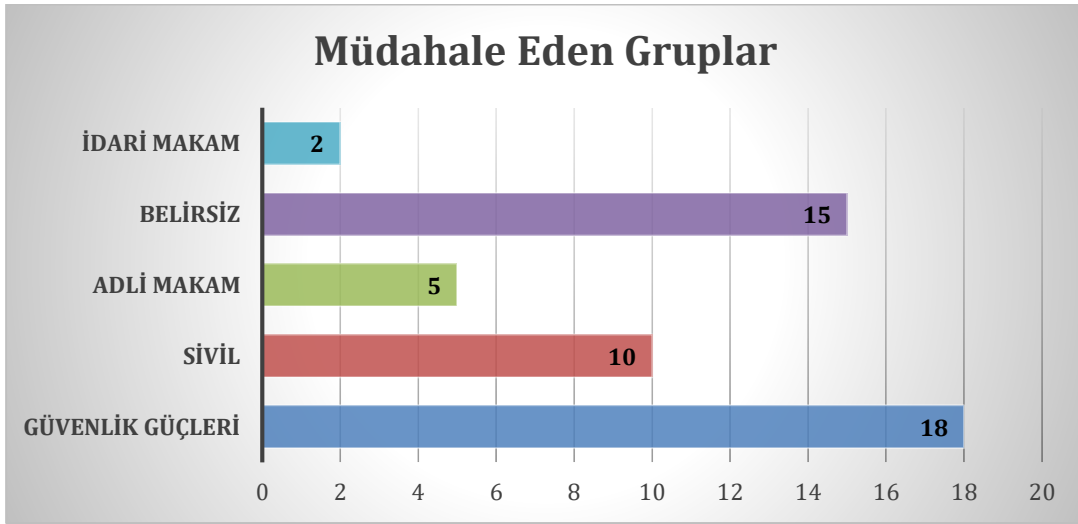
50 müdahalenin 19'unu ise engellemeler oluşturmaktadır. Verileri ayrıştırırken “engellemeler” kapsamında değerlendirilen müdahale türleri; seçim afişlerinin toplatılması kararı, seçim çalışmalarına yönelik gözaltı, valilik ve kaymakamlık kararları ve seçim çalışmalarına müdahil olan kişilere yapılan ev/bina baskınlarıdır. Dağılıma bakıldığında, engellemelerin %23'ünü oluşturan seçim afişlerinin toplatılmasının, en çok kullanılan engelleme yöntemi olduğu görülmektedir.

HDP'nin Mardin, Midyat'ın dört farklı bölgesinde açmak istediği seçim irtibat bürolarına Kaymakamlık tarafından izin verilmezken, HDP'ye seçim bürosu açmak için mekanlarını kiralayan yurttaşlar da tehdit edilmiştir. Mardin'in Midyat ilçesi Kaymakamlığı, açılmak istenen seçim bürolarına güvenliği sağlayamayacaklarını gerekçe göstermiştir. HDP Midyat Belediye Eş Başkan Adayı Osman Demirci, partilerine mekanlarını kiralayan mülk sahiplerinin de Jandarma ve Emniyet Müdürlüğü tarafından tehdit edildiğini ifade ederken, aynı bölgede başka partilerin bürolarının açılmasına izin verildiğini belirtmiştir.⁴⁷

⁴⁷ Gazete Yolculuk, “HDP seçim bürosuna engelleme”, 25.02.2019 <https://gazeteyolculuk.net/hdp-secim-burosuna-engelleme-kaymakam-akp-ilce-baskani-gibi-davraniyor>

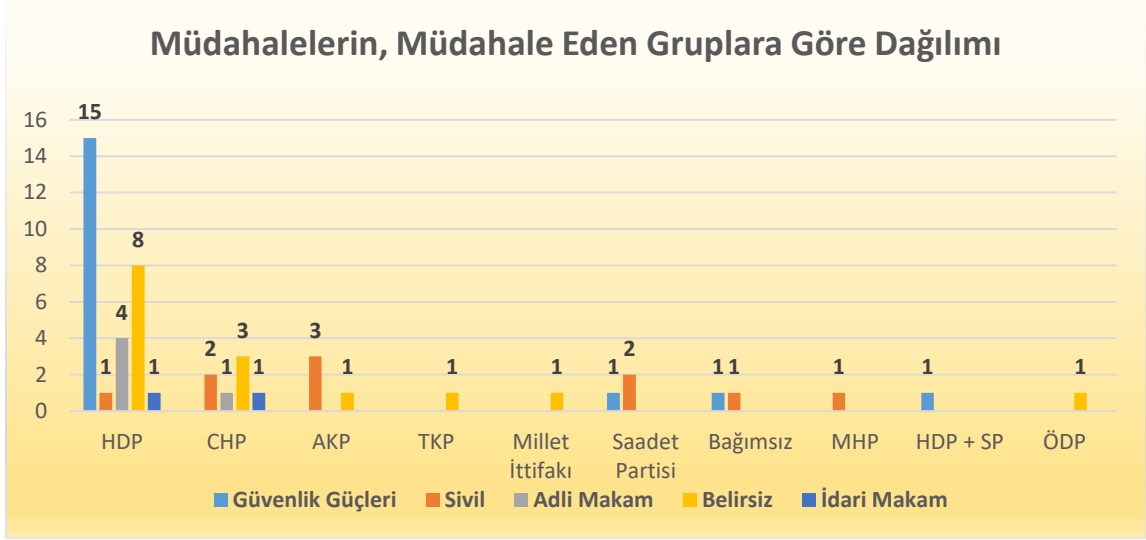
Yukarıdaki tabloya bakıldığında, 2019 kampanya dönemi boyunca, elde edilen verilere göre en fazla saldırı ve engellenenin hedefi olan siyasi partinin, 29 müdahale ile HDP olduğu görülmektedir. Daha sonra 7 tane ile CHP, 4 tane ile AK Parti gelmektedir ve yine 4 saldırı ve engelleme de Saadet Partisi'ne gerçekleştirilmiştir. 1 saldırı ise Millet İttifakı'na yöneliktir. Millet İttifakı'nın Seçim Koordinasyon Merkezi Sorumlusu Alparslan Yılmaz, Ankara'da iş yerinin önünde yaklaşık 10 kişi tarafından saldırıya uğramış, saldırganların kendisine "seçim bürosunun kapatılmasını, afiş ve bayrakların indirilmesini aksi takdirde burayı bize mezar edeceklerini" söylediğini ifade etmiştir.⁴⁸ Bağımsız adaylara yönelik toplam 2 adet engellemeden bir tanesi ise, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Bağımsız Başkan Adayı Eylem Sarıoğlu'nun seçim çalışmalarına yöneliktir.⁴⁹ Aslandoğan, Kayseri'de tanıtım afişi asan gönüllü destekçilerinin, güvenlik güçleri tarafından hiçbir gerekçe göstermeden gözaltına alındığını ifade etmiştir.

Elde edilen verilere göre 50 saldırı veya engelleme verisi içerisinde, en çok engelleme (18) güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilmiştir. 15 saldırının kim tarafından gerçekleştirildiği bilinmemektedir. 10 müdahale ise siviller tarafından gerçekleştirilmiştir. En fazla gözlemlenen müdahale biçimi: afiş, stand, araç gibi materyallerin tahrip edilmesi ya da toplatılması talimatıdır.

⁴⁸ Sözcü, "Millet İttifakı'nın Seçim Koordinasyon Merkezi Sorumlusu Alparslan Yılmaz'a saldırı!", 06.03.2019, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/etimesgutta-parti-dayagi-3812990/>

⁴⁹ Evrensel, "Kayseri Adayı Eylem Sarıoğlu'nun gönüllü çalışanlarına polis engeli", 23.03.2019, <https://www.evrensel.net/haber/376152/kayseri-adayi-eylem-sarioglunun-gonullu-calisanlarina-polis-engeli>

Müdahalelerin, müdahale eden gruplara göre dağılımına bakıldığında ise, kampanya sürecinde HDP'ye yönelik müdahalelerin en fazla güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Adli makamların müdahale ettiği tek grup ise yine HDP'dir. AKP ve MHP'ye adli makamlar, güvenlik güçleri ve idari makamlar tarafından yapılmış müdahale yoktur. Türkçe dışında başka dillerde seçim propagandası yapmak yasalarda yer almasına rağmen Mart ayında, Siirt, Varto, Şanlıurfa ve Edirne'deki savcılık ve sulh ceza hakimlikleri, HDP'nin "Azadî bi xwerevebirinê dest pê dike (Özgürlük kendini yönetmekle başlar)" ve "Ya me ye (Bizimdir)" yazılı afişlerinin toplatılması kararını vermiştir.⁵⁰ Toplatmaya gerekçe olarak ise, afişlerin "Özgürlük özerklikle başlar" olarak Türkçeye tercüme edilebileceği ve TCK Md. 302 ve TMK Md. 7'yi ihlal ettiği gösterilmiştir.⁵¹

Mahkeme kararlarının yanında, benzer afişler, Iğdır, Ağrı ve Bitlis'teki güvenlik güçleri tarafından kaldırılmıştır.⁵² Tunceli'nin Nazimiye ilçesinde ise, güvenlik güçleri tarafından, "Yê Mao (Bizimdir)" sloganı içeren afişlerin kaldırılması yönünde talimat verilmiştir. Gerekçe olarak, sloganın "sakıncalı" bulunduğu ve "Maocu" olarak değerlendirilmesi gösterilmiştir.⁵³

Şeffaflık ve Kamu Olanaklarının Kullanılması

Seçimlere ilişkin uluslararası standartların birisi de, kampanya harcamalarında şeffaflıktır. Bu raporun hazırlandığı tarihe kadar hiçbir siyasi parti ya da aday, kampanya bütçesine ilişkin kamuoyuna açıklama yapmamıştır.

YSK, 1119 No.'lu kararında "Mabetlerde, okullarda, kışla, karargah, ordugah gibi askeri bina ve tesislerle askeri mahfillerde ve kamu hizmeti görülen diğer yerlerde kapalı yer toplantısı yapılamayacak." ifadesi yer almaktadır. Okullarda propaganda yasağı olmasına rağmen, kampanya döneminde bu yasağın ihlali

⁵⁰ Gazete Yolculuk, "Siirt, Ağrı ve Bitlis'te HDP afişleri toplatıldı", 07.03.2019, <https://gazeteyolculuk.net/siirt-agri-ve-bitliste-hdp-afisleri-toplatildi>

⁵¹ Haber Erciş, "Varto ve Iğdır'da da HDP afişleri toplatıldı", 10.03.2019, <http://www.haberercis.com/guncel/varto-ve-igdir-da-da-hdp-afisleri-toplatildi-h306137.html>

⁵² Haber Erciş, "Varto ve Iğdır'da da HDP afişleri toplatıldı", 10.03.2019, <http://www.haberercis.com/guncel/varto-ve-igdir-da-da-hdp-afisleri-toplatildi-h306137.html>

⁵³ Evrensel, "Polis, "Yê Mao (Bizimdir)" afişini "Maocu" diye sakıncalı buldu", 15.03.2019, <https://www.evrensel.net/haber/375666/polis-y-mao-bizimdir-afisini-maocu-diye-sakincali-buldu>

gözlemlenmiştir. Yasağın geçerli olduğu 1 Ocak'tan itibaren, İstanbul⁵⁴, İzmir⁵⁵, Antalya⁵⁶ ve Kayseri'de⁵⁷ AK Parti veya Cumhuriyet İttifakı adaylarının okullarda seçim çalışması yürüttüğüne ilişkin haberlere ulaşılmıştır. Zonguldak'ta AK Parti Zonguldak Belediye Başkan adayı Ömer Selim Alan'ın, sınıfları ziyaret ederek öğrenci ve öğretmenlerle bir araya gelmesine Eğitim-Sen Zonguldak Şubesi Yürütme Kurulu tarafından tepki gösterilmiş ve YSK kararı hatırlatılmıştır.⁵⁸

Kamu kurumlarına ait binaların seçim afiş ya da pankartları için kullanım alanı haline getirilmesi de gözlemlenen bir diğer husustur. Balıkesir Ayvalık'ta bir lisede, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin bir posteri, İstanbul Sultangazi'de Haseki Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde ise Binali Yıldırım'ın seçim afişlerinin asıldığı elde edilen veriler arasında yer almaktadır. 20.02.2019 tarihli gazetelerde İstanbul Eyüp Sultan Camii imamının, camii içinde bir aday lehine propaganda yaptığı haberlerinin medyaya yansımaları üzerine⁵⁹ YSK'ya devlet memurlarının tarafsızlığı ihlali ile ilgili bilgi edinme başvurusu yapılmıştır.

Cevap verilmeyen bilgi edinme başvurusunda, kanunlar gereğince seçim kampanyaları döneminde devlet memurlarının tarafsız olması ve kamu yetki veya olanaklarını herhangi bir parti/aday lehine ya da aleyhine kullanmaması gerektiği hatırlatılarak, kurula 2018 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimi kampanya döneminde ve 31 Mart Yerel Seçimleri kampanya döneminde tarafsızlık ilkesine aykırı hareket eden devlet memurları hakkında şikayet üzerine veya resen verilmiş herhangi bir karar olup olmadığı sorulmuştur.

---

⁵⁴ Gazete Yolculuk, "AKP yerel seçimlerde 'yasak' nedir bilmiyor", 18.02.2019, <https://gazeteyolculuk.net/akp-yerel-secimlerde-yasak-nedir-bilmiyor>

⁵⁵ Gazete Yolculuk, "İzmir'de bir ortaokulda, AKP'nin 'seminer' adı altında seçim propagandası yaptığı ortaya çıktı", 03.03.2019, <https://gazeteyolculuk.net/izmirde-bir-ortaokulda-akpnin-seminer-adi-altinda-secim-propagandasi-yaptigi-ortaya-cikti>

⁵⁶ Evrensel, "Cumhuriyet İttifakı yasağa rağmen okullarda seçim çalışması yürütüyor", 18.03.2019, <https://www.evrensel.net/haber/375818/cumhuriyet-ittifaki-yasaga-ragmen-okullarda-secim-calismasi-yurutuyor>

⁵⁷ Yeniçağ, "Cumhuriyet İttifakı adayı ilkokulda oy istedi!", 14.03.2019, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/cumhuriyet-ittifaki-adayi-ilkokulda-oy-istedi-226745h.htm>

⁵⁸ Evrensel, "Eğitim Sen: Okullarda seçim propagandası yapılması yasaktır", 18.01.2019, <https://www.evrensel.net/haber/371404/egitim-sen-okullarda-secim-propagandasi-yapilmasi-yasaktir>

⁵⁹ Sputnik, "İmam, camide Yıldırım için dua etti", 20.02.2019, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201902201037765206-imam-camide-yildirim-icin-dua-etti/>

EK 1: Sandık Taşıma ve Birleştirme Kararları

Sandık Taşıma Kararları					
Talep Eden Kurum	il/ilçe	Talep Edilen Seçim Bölgesi Sayısı	Kabul Edilen Seçim Bölgesi Sayısı	Reddedilen Seçim Bölgesi Sayısı	YSK Karar No
Diyarbakır					
Diyarbakır Valiliği	Kulp	38	34	4	2019/1366
Diyarbakır Valiliği	Dicle	12	7	5	2019/1366
Diyarbakır Valiliği	Hani	5	1	4	2019/1366
Diyarbakır Valiliği	Hazro	10	9	1	2019/1366
Diyarbakır Valiliği	Lice	7	5	2	2019/1366
Diyarbakır Valiliği	Silvan	16	7	9	2019/1366
Diyarbakır Valiliği	Bismil	5	5	0	2019/1366
Hakkari					
Hakkari İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Merkez ilçe	22	18	Kararda 4 seçim bölgesiyle ilgili talebin ise ilgili yasa hükümleri uyarınca ilçe seçim kurulu kararına bağlı olduğu ifade edilmiştir.	2019/1352
Hakkari İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Yüksekova	35	27	Kararda 8 seçim bölgesiyle ilgili talebin ise ilgili yasa hükümleri uyarınca ilçe seçim kurulu kararına bağlı olduğu ifade edilmiştir.	2019/1352
Hakkari İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Şemdinli	4	4		2019/1352
Hakkari İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Çukurca	8	3	Kararda 5 seçim bölgesiyle ilgili talebin ise ilgili yasa hükümleri uyarınca ilçe seçim kurulu kararına bağlı olduğu ifade edilmiştir.	2019/1352
Şırnak					
Şırnak Valiliği	Merkez ilçe	4	3	1	2019/ 1359
Şırnak Valiliği	Güçlükonak	4	3	1	2019/ 1359
Şırnak Valiliği	Silopi	4	4		2019/ 1359
Şırnak Valiliği	Uludere	4	4		2019/ 1359

Şırnak Valiliği	İdil	8	8		2019/ 1359
Şırnak Valiliği	Beytüşşebap	15	14	1	2019/ 1359
Batman					
Batman İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Gercüş	13	11	2	2019/1354
Batman İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Hasankeyf	4	4		2019/1354
Batman İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Sason	7	7		2019/1354
Mardin					
Mardin İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Derik	3	1	2	2019/1368
Mardin İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Mazıdağ	10	5	5	2019/1368
Mardin İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Nusaybin	33	17	16	2019/1368
Mardin İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Savur	9	1	8	2019/1368
Van					
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Çatak	2	2		2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Edremit	2		2	2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Erçiş	27	27		2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Gevaş	8	2	6	2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Gürpınar	33	20	13	2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	İpekyolu	1		1	2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Muradiye	7	4	3	2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Saray	2		2	2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Tuşba	9		9	2019/1378
Şanlıurfa					
Şanlıurfa İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Haliliye	6		6	2019/1365
	Harran	6		6	2019/1365
Ağrı					
Ağrı Valiliği	Diyadin	1	1		2019/1372
Ağrı Valiliği	Doğubeyazıt	10	8	2	2019/1372

Ağrı Valiliği	Eleşkirt	4	1	3	2019/1372
Ağrı Valiliği	Merkez ilçe	25	15	10	2019/1372
Ağrı Valiliği	Patnos	10	3	7	2019/1372
Ağrı Valiliği	Taşlıçay	2		2	2019/1372
Bingöl					
Bingöl İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Merkez ilçe	9		9	2019/1360
Bingöl İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Genç	35		35	2019/1360
Bingöl İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Kiğı	16	16		2019/1360
Bingöl İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Karlıova	13	11	2	2019/1360
Bingöl İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Adaklı	23	19	4	2019/1360
Bingöl İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Yayladere	10	8	2	2019/1360
Bingöl İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Yedisu	9	9		2019/1360
Muş					
Muş İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Merkez ilçe	22	3	19	2019/1353
Muş İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Bulanık	13	12	1	2019/1353
Muş İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Korkut	5	1	4	2019/1353
Muş İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Malazgirt	22	19	3	2019/1353
Muş İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Varto	64	64		2019/1353
Kars					
Kars İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Kağızman	6	1	5	2019/1361
Bitlis					
Bitlis Valiliği	Merkez ilçe	16	14	2	2019/1350
Bitlis Valiliği	Ahlat	3	3		2019/1350
Bitlis Valiliği	Güroymak	8		8	2019/1350
Bitlis Valiliği	Hizan	7	7		2019/1350
Bitlis Valiliği	Tatvan	18	17	1	2019/1350

Birleştirme Kararları					
Talep Eden Kurum	İl/İlçe	Talep Edilen Seçim Bölgesi Sayısı	Kabul Edilen Seçim Bölgesi Sayısı	Reddedilen Seçim Bölgesi Sayısı	YSK Karar No
Diyarbakır					
Diyarbakır Valiliği	Lice	14	14		2019/1366
Mardin					
Mardin İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Derik	3	1	2	2019/1368
Mardin İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Midyat	6	3	3	2019/1368
Van					
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Çatak	6		6	2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	İpekyolu	1		1	2019/1378
Van İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Özalp	10	10		2019/1378
Şanlıurfa					
Şanlıurfa İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Birecik	6		6	2019/1365
Şanlıurfa İl Seçim Kurulu Başkanlığı	Siverek	3	3		2019/1365
	Suruç	6	6		
Bitlis					
Bitlis Valiliği	Merkez ilçe	7	7		2019/1350
Bitlis Valiliği	Hizan	9	9		2019/1350